

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II.

V Celovec, 1. junija 1882.

Štev. 6.

Zvezdana.

Roman. Spisal Anton Koder.

(Dalje.)

Šestnajsto poglavje.

Pipeec, ki je po cele ure s prekrizanimi rokama na žagiščnem vozu sedel ter priložnosti in časa dovolj imel za svetovno modroslovje in kovanje soseskinih novic, pretuhtal je v svojej modrej glavi in preštudiral, da mlada Zvezdana na Zabrdji, tista črnolaska in pa doktor Dragan nista kar tako, kakor navadni ljudje, da se rada vidita in ljubita, ali kako bi dejal.

To važno stvar je pripovedoval vsakemu, kdor je mimo njegove žage šel in se hotel z njim razgovarjati.

Pa še nekaj važnega je opazil. Stara grajščakinja na Pasjaku obiskuje po njegovej misli prepogosto Draganove ter jih mora rada imeti. In življenje jej je minolo, svojih nima, premoženja pa neizmerno, komu ga bode zapustila, ako ne Draganovim ali pa istej črnolaski na Zabrdji.

Opiraje se na tako važne opazke delajo potem radovski možakarji pri kupi žganega take modre sodbe, da se bode mladi doktor posled še oženil na Zabrdji in kdo zna, ali ne bode nekdej grad na Pasjaku njegov, kajti sedanji grajščak ga ima bajè le v najemu ali kali? „Vratislav starki godi, pa je,“ trdili so.

Neko popoldne sedita zopet gospod Kolovski in Vratislav na klopici pred ulnjakom pri kupici vina. Zvezdana je odšla k Vidi na Radovje in se ima še le proti večeru vrnoti.

„Vi se čudite, gospod doktor, da nisem ostal mož beseda, da sem pozabil prejšnjih svojih svétov, namreč: Hitite od tod, zapustite gorsko zakotje in pozabite podobe, ki se vam je uselila v prsi, kajti malo sreče bi vam obetala taka ljubezen,“ pravi črez nekoliko gospod Kolovski, dvigne čašo in napije mlademu tovarišu.

„V resnici čudno naključje je to,“ nadaljuje potem. „Kakor črez noč postal sem drugih mislij in danes vam pravim: Ostanite. Vedeli ste se prikupiti osebi, ki ima mnogo upliva na vašo bodočnost. Vaša nenadna prijateljica vam neki ni tuja, da si skoro ne umem, kako da vam izkazuje večje zaupanje, kot je bila sicer njeña navada. Povedati vam moram, da je bila oni večer, ko sva se midva poslovila, pri meni in je dejala: „Doktor naj ostane tu; deklico sem našla objokano na vrtu in če se ljubita, ne smemo jima sreče kaliti.“ Tako pritrdim naposled tudi jaz. Dolgo se že sicer poznavam, gospod doktor, a sva si še skoro tuja. Jaz ne govorim rad o minolosti. Zaklel sem se, da nesem marsikaj s seboj v grob, kajti človeka nisem poznal, ki bi imel pravice do tega. A vi ste si jo pridobili zdaj, ker bodete varuh mojega otroka, ko mene več ne bode.“

Tako je jel pripovedovati stari gospod in videlo se mu je, da se mu taja srce pri marsikterem spominu, zatorej je naposled nekoliko pijače razgret povzdignol glas:

„Že v prvem trenotku, ko sem se seznanil z vami, mladi prijatelj, bil sem prijetno osupnen, kajti prepričal sem se, da ljubite navdušeno svojo sicer ubogo domovino, svoj mali nesrečni narod, da se niste napili v tujem svetu tujega, strupenega duha. Dober človek mora biti to, dejal sem sam pri sebi; srce ima na pravem mestu in veselil sem se, odkritosrečno vam povém, vaše družčine. Oživel mi je zopet življenje, pomladil sem se in največja tolažba mi je bila delati z vami v blagor tega nepopačenega ljudstva v gorskem zakotji. Kar pa je bilo najlepše v tem, to je spomin mojih mladostnih let, ko sem pred tridesetimi leti kot mlad pravoslovec mislil in navduševal se enako vam za pravice in svobodo svojega zatrtga naroda. Žalibog, da so mi zagrenile te najkrasnejše sanje, da sem plačeval s srečo svoje bodočnosti one blage ideje, ki so se mi dozdevale tedaj in še tudi danes pravične, brez madeža, naravne. A naj vam natančno povém svojo zgodovino, da umete, kar vam je bilo nejasnega doslej, da veste, v kakovem razmerji je odrastla vaša nevesta, in si premislite, dokler je še čas, ali ostanete tu, ali se umaknete iz mesta, ki ima več tragike, mnogo več romantike v sebi, kakor bi se sodilo po zvanjem.“

Ne čudite se, vam sem bil tujec do današnjega dne in ostanem sosedom in okoličanom tudi v prihodnje, kajti te besede so govorjene le vam. Ohranite jih zá-se!

Rodil sem se le dve uri hodá od tod in éno uro od gradú na Pasjaku pod slamnato streho zagorskega kmeta. Ono poslopje še stoji. Milo se mi je storilo, ko sem se peljal pred nekimi tedni skozi rojstno vas, pri njegovem pogledu, a vse je izumrlo; tuji ljudje stanujejo ondi in tudi jaz sam sem se potujil. Pač mnogo lepše je bilo nekdaj. Brez-

skrbno sem živel in v krasnej bodočnosti sem uzore koval. A oni ideali so zbežali za drugimi, za vero o prijateljstvu in ljubezni.

A tedaj sem bil še mlad Kolar. Prokletstvo in izdajalstvo mi je vsililo celó sedanje izmišljeno psejdo-ime. Pravoslovje sem študiral ter hodil vsako leto sèm v grad Pasjak na počitnice.

Ranji grajščak je isti čas umrl in sedanja grajščakinja me je izvolila za domačega učitelja štirinajstletnej hčerki, kajti poznala me je od mladih nog ter imela zaupanje v me. In bile so najlepše ure mojega življenja, ko sem bival na Pasjaku in pozabljal v grajskej družini, da sem siromak, sin ubogega zagorskega kmetiča.

Prišel pa je še drugi človek tedaj v grad, ki se je akoravno po letih in izkušnji starejši od mene, zanimal za mojo osebo in se imenoval mojega prijatelja.

Ker je bil on grajski oskrbnik in je bila njegova beseda tudi veljavna in več potov odločilna pri grajščakinji, štel sem si takovo prijateljstvo v veliko čast in prijetna mi je bila njegova družina.

Tako mine nekaj let in jaz dovršim svoje študije in sprejemem v bližnjem trgu službo odvetniškega pomočnika.

Tako sem imel priložnosti občevati precej pogosto z grajsko gospo, z mlado Eugenijo, svojo nekdanjo učenko, in prejšnjim znancem oskrbnikom.

Ker je bila grajščakinja slabega zdravja, prepusti mi vse grajsko opravništvo, ki zahteva pravoslovnega znanja in popolni zastop v pravnih in sodnijskih zadevah.

Kake dve leti minete tako. Jaz sem bil v gradu kakor domačin, grajščakinja me je spoštovala, stari prijatelj se je veselil moje družčine in mlada Eugenija, dorastla krasna gospica — me je ljubila, kakor je še malo ženskih src ljubilo.“

Pri teh besedah se trese starcu glas; glavo podprè v dlan in zre nepremakljivo pred se. Potem pa prime kupo, sprazni jo do dna in pravi: „Pozabimo, pozabimo, kar je bilo! Zdaj ni drugače, minolo je vse in maščevano je po osodi dovolj prokletstvo, ki mi ga je zavdala — blaga prijateljska roka.

Isti čas je imela grajščakinja večjo pravdo z nekim kupovalcem lesa v Trstu, in vso to kupčijo je imel v rokah grajski oskrbnik.

Jaz sem bil kot tožitelj zaostalega plačila in grajski zastopnik prisiljen pregledati vse račune in vknjiženja posameznih pošiljatev in prejetih novcev.

A kako ostrmim, ko najdem v računih vse v neredu in mnogo najvažnejših pisanj nikjer. Neprijeten sum se mi vzbudi. Prepričam se, da ni človek, katerega sem zval svojega prijatelja, poštenega imena vreden, da je oškodoval grajščakinjo brez dvoma za toliko in toliko tisočakov.

Vse to bi bil moral naznaniti sodnji, izdati bi bil prisiljen lastnega prijatelja, a tega nisem storil. Lepše sem sodil tedaj še o človeštvu in prijateljstvu. Smilil se mi je znanec in skušal sem skrivaje krivdo poravnati. Da bi moj prijatelj ne bil po pravdi s kupeem osramočen in onesrečen, ustavim tožbo in vse daljno postopanje proti poštenemu plačniku.

Vse to naznamim v prijateljskeji odkritosrčnosti in brez žuganja svojemu znancu. On se prestraši, izpové svojo krivdo in me na kolenih prosi odpuščenja in milosti, trdéch, da je v nesrečnej igri porabil toliko novcev. Tolažim ga, naj ne obupa, da se lahko skrivaje vse uredi, ter mu ponudim celó nekaj prihranjenih stotakov, zadnji vinar svojega premoženja, da pokrije kolikor mogoče sumljivi deficit.

S solzami v očeh sprejme mojo pomoč ter mi obljubuje, da mi povrne v prvi priložnosti mojo dobroto in ostane vse žive dni moj največji dolžnik. Da ga umirim popolno, prisežem mu celó slovesno, da ne zvé nihče in nikdar besedice o najinej tajnosti, in dam mu celó pisanje, v katerem je njegova nedolžnost in poštenost v kupčiji spričana in da je vsa pravda le neprijetna zmeta.

Pekla me je sicer vest, da ne ravnam pošteno v zastopu grajščakinje, a misel, da sem s tem svojega prijatelja rešil gotove pogube in da poravnam sam vse ostalo, ko si prihranim nekaj premoženja, tolažila me je na drugej strani in veselil sem se naposled celó — tega — dejanja.

A kmalu čutim, da sem se goljufal v svojem optimizmu, da moja prijaznost ne žanje tolike hvaležnosti in zaupanja, kolikor ga zasluži.

V nepopisljivo začudjenje spoznam, da se me nekako nenavadno moj prijatelj poslednji čas izogiblje, da je v zadregi, kedar sem v njegovej družini, in da celó zbledi, ko mu nekega dne v nepopisljivem veselji naznamim, da moja skrivna ljubezen z Eugenijo vrlo napreduje, da sem o tem že govoril moško besedo z njeno materjo in da ona ne ugovarja.

Jaz sem tolmačil takovo vedenje le z neprijetnimi spomini dokazane krivice, in kolikor bolj se mi je odtegoval tovariš, toliko bolj sem ga pomiloval in ljubši mi je bil.

Nekega popoldne sva se sprehajala črez dolgo časa zopet enkrat v grajskem vrtu, in on mi je bil posebno prijazen. Z navdušenjem se je zanimal za dnevne novice tedanje viharne dobe, ko je jelo leta 1847. kipeti svobodno mišljenje, ko se je jel majati absolutisem in prihajala zora občne svobode. Polen svobodnih načel je bil on enako meni ves čas, kar sem ga poznal, in ljubil je vsaj videzno svoj trpeči narod. Zaradi tega sem se najbolj z nepopisljivo ljubeznijo in neomejenim zaupanjem oklenol njegove osebe.

Tožil mi je isto popoldne, da bi rad tudi on, ker je neodvisen,

deloval v svobodnem smislu, a da mu žalibože pomanjkuje duševne zmožnosti in gladke besede. Naznanjal mi je, da misli vaščane sklicati in jim pojasniti sedanjo dobo ter jih navdušiti za njihove pravične zahteve in svobodno ustavo. Prosi me torej, naj mu spišem za tako slovesnost primeren govor in v njem razvijem dosedanje ljudske krivice in trpljenja. Bati se mi zaradi tega ni treba, kajti on prevzame vse nasledke ná-se in njemu ne more nihče takega delovanja zabraniti in se tudi v gorskem zakotji med nevednim ljudstvom ni bati nikake izdaje.

V svojem mladostnem ognju ne vidim nič krivega v tem. Dà še celó prijetno mi je, da najdem oznanovaleca svojim idejam, očitnega boritelja za pravice trpečega ljudstva. Dà jaz mu dam celó kopico drugih svojih spisov o socijalnem vprašanji in pogubnem absolutizmu, ki so bili za neki inozemski časopis namenjeni, na razpolaganje in mu tudi obljubim v prihodnje njegovemu namenu pripomagati.

Srečnega, neizmerno srečnega sem se štel tedaj. Najlepše, najblajše dekle me je ljubilo, krasna bodočnost se mi je kazala, ideali prvih mladostnih let so se jeli uresničevati; le nekaj stopinj še in izgotovljeno je vse, o čemer sem si nekdanj jedva sanjati upal.

A v tej radosti postajalo mi je vedno bolj nerazumljivo, da ostaja moj prijatelj zadnji čas po več dni zaporedoma z doma, da se me zopet izogiblje, da je nekako molčéč v mojej družini in da mu je gospa prijaznejša, kakor nekdanj, dà ljubeznjivejša kot meni samemu. Kakor žrjavica jelo me je to peči. Spal nisem po več noči, ugibal in študiral sem, v čem bi se bil pregrešil, a niti sence kakovega uzroka nisem mogel najti. Za poštenje in značajnost svojega prijatelja bi bil dal glavo in šel bi bil v ogenj; sumničenja pa od kake druge strani tudi pričakovati nisem mogel.

To so bili dnevi, strašni dnevi, proklete noči. Čudim se še danes, da sem jih preživel tako mirno vsaj na videz, da nisem siloma zahteval opravičenja, jasnosti v takem položaji.

Naposled mi še jame Eugenija tožiti in skrivaje jokati, da jej prepoveduje mati občevati kot doslej z menoj, da govori vedno o oskrbniku, o njegovem lepem značaji, o delavnosti in izvrstnej službi v grajsko korist, da jej ne kaže drugega kot možiti se s človekom, ki umeje gospodarstvo, da bi bilo njej najljubše, da gospodinji ona nekdanj za njo v gradu, kar bi pa ne bilo lahko mogoče, ko bi se zavezala s kakšnim uradnikom itd.

Slep sem bil tedaj še in brez sodbe, omamljen še od prejšnje prevelike sreče; a spoznal sem vendar, prepričati sem se moral, da je moje zupanje in moje ime na nerazumljiv način očrnjeno pri grajščakinji. Pripravljen sem bil na najhujše, a vendar nisem mogel pravega uzroka temu najti. Že sem bil na potu, da odkrijem to svoje sumničenje grajščakinji, da terjam opravičenja od svojega prijatelja za njegovo nerazumljivo

mlačnost proti meni, a preslab sem bil za to. Iste železne energije, resnega moštva nisem poznal, in preveč, dà vse sem zaupal. Sodil sem svet po sebi. Blag človek se mi je dozdeval vsak, ljubezen in prijateljstvo ste mi bili neoskrunjeni, svetli zvezdi.

Med tem je zorila bolj in bolj ona revolucijska doba. Tu in tam je že vzplamenel krvavi upor proti ponosnemu gospodstvu in morečemu absolutizmu. Vse je bilo vznemirjeno, vsak dan se je pričakovalo novih katastrof.

V takej noči, ko je tudi naše kmetstvo odpovedalo sužnjost grajščakinji na Pasjaku in žugalo s silo braniti svoje pravice, čujem trkanje na svoje stanovanje.

Strmé planem kvišku, menéč, da me kličejo grajski na pomoč, a cesarska straža me sprejme v imenu postave v svoje varstvo ter me odpelje kot glavnega podpihovalca skrivnega upora k sodniji.

Mislite si lahko, kako sem bil osupnen o tem nenadnem stališči jaz, ki nisem govoril nikjer javne besede, ki mi je bil celó tuj kmetški upor, akoravno sem bil v principu za svobodne ideje in sem jih tudi skrivaje s peresom podpiral.

Kaj pa še le, ko pridem k sodniku in mi on isti govor pokaže, ki sem ga bil nekda j skoval svojemu tovarišu in vsa moja druga pisma, ktera sem zaupal grajskemu oskrbniku, in me vpraša, ali ni to moja pisava?

Zmrači se mi pred očmi pri tem pogledu, kakor blazen dvignem pest ter prekolnem prvič in žalibože ne zadnjič v svojem življenji ne samo prijatelja izdajalca, temveč tudi prijateljstvo in zemljo, ki je zmožna roditi in nositi človeka, ki hudičevega imena vreden ni.

Jasno mi je bilo v tem trenutku vse. Videl sem, da sem izdan od najbolj iskrenega prijatelja, da si je izposodil pisanja, da me uniči z njimi, da me očrni pri grajščakinji, da me oropa najdražjega, kar sem imel, moje Eugenije in me grdi pred svetom kot najnesramnejšega nehvaležneža svoje dobrotnice.“

Zopet zamre starcu glas pri teh besedah. V mrklem očesu mu zaigra skrivna solza in kane na velo dlan. Naposled se predrami iz nepopisljive toge in povzame:

„Dragi prijatelj, hitiva dalje, povém vam naj v kratkem vse v svarilen, strašen zgled, v pojasnilo svojega pessimisma in v poduk vam, ki ste še mladi — in v razmeri, ki ni mnogo različnejša od moje nekdanje.

Kakor blisk se raznese novica, da sem ugrabljen jaz in da mi zuga ostra kazen. In kmetstvo, ki me je ljubilo in poznalo na daleč okrog, ostrupljeno od tedanjega upornega duha, zbere se v ogromnem številu v prihodnjaj noči, pridere v trg in — in me reši s silo iz zaporaj.

Meni ni bilo za življenje in svobodo nič, saj uničeno je bilo vse,

moja ljubezen, moje dobro ime, moje prijateljstvo in zadnja vera v človeštvo.

Le nekaj mi je ležalo še kakor kamen na sreci, misel, da me sodi tudi Eugenija tako kakor drugi ljudje, strašna misel, da sem zastrupil nevedoma njene najlepše dneve.

K njej hitim torej ter jej naznanim, da sem nedolžen, da sem le žrtev najgnusnejšega izdajalca, katerega jej niti imenovati nočem, ter jo prosim na kolenih in s solzami v očéh odpuščenja in še nekaj drugega, — naj me pozabi, naj bode srečna, kajti jaz hočem zapustiti za vselej svojo domovino.

A vsega tega ni bilo potreba. Tako blago srce, kot je bilo Eugenijino, ne pozna srda, ne vé, kaj je zaničevanje.

Priseže mi pri živem Bogu, da spozna, da sem nedolžen, a tudi, da ne more brez mene dalje živeti, da jo moram vzeti s seboj, ako jej strašne smrti brez upa ne privoščim. Jaz uslišim njeno prošnjo. A kaj mi pomaga to, kam hočem iti z njo, kaj začeti brez premoženja, brez znanja v daljnji tujini? In pri svojem nekdanjem prijatelji, tudi pri njem ne morem zahtevati opravičenja in pomoči, saj sem mu pismeno dal, da je nedolžen v grajskeji pravdi, posodil mu zadnji vinar na dobro ime, prisegel mu povrh, da molčim vse žive dni o tej dogodbi. Dà, in spolnil sem svojo obljubo, rekel mu nisem žal besede, šel sem mu s poti. Prodal sem pol svoje obleke in Eugenijino zlatnino, da sva bila vsaj preskrbljena za pot v daljno Švico, pribežališče političnih hudodelcev, kakoršen sem bil jaz.

Kako nama je bilo s početka ondi, naj molčim. Povedati vam moram le, da sem moral prositi nekdanji ponosni pravoslovec za službo dnevnega pisarja. Jaz bi bil vse z veseljem trpel, a videti nežno deklcio v takej revščini, peklo me je kakor goreče oglje. Prosim jo torej, naj se vrne zopet k materi v domovino in ponižam se celó, da pišem grajščakinji, naj se usmili nedolžnega otroka, naj mi odpusti; vse sem le jaz pregrešil. A odgovora ni bilo niti pomoči.

Vdala sva se torej v svojo grenko osodo. Naposled se mi posreči, da dobim pri nekem bankinem zavodu boljšo službo.

Odslej nisva več pomanjkanja trpela. Še en pot prosiva matere, da naj dovoli v najino zvezo, naj nama pošlje materin blagoslov, a zopet brez uspeha.

Brez dovoljenja skleneva torej zakon in zatreva zadnjo misel na vrnitev v domovino. Lepe dneve sva živela potem, saj je nepopisljiva ljubezen vezala najini sreci. Črez nekaj let naju iznenadi še drugo veselje. Zvezdana, vaša obljubljená nevesta pride na svet. Druge skrbi nisva imela sedaj kot izrediti najinega otroka v jeziku, šegah in običajih svoje daljne domovine, kajti njemu je bajé odločena lepša osoda. Sreča

in premoženje ga čaka v domovji; kar je nama mati odrekla, vsaj otroku odpovedati ne more. Žalibože, odslej ni bila več moja žena prav zdrava.

Čutil sem tudi, da se je vedno bolj domotožje polasčuje, da neizmerno hrepeni po daljnji domovini, a da si mi o tem niti potožiti ne upa.

Tako vene od dne do dne, a brez žal besede, brez najmanjše nevolje. „Prosi odpuščenja mojo staro mater, če še živi, pozdravi premilo domovje in grad mojih očetov in zapusti ta kraj po mojej smrti,“ šepeče mi Eugenija neko popoldne, ko jej je bilo posebno slabo.

„Poglej, poglej skozi okno!“ vzklikne nekaj ur pozneje. „Ali ne vidiš ondi bliščečih planin najinega domovja? Blejsko jezero šumi pod njimi, zvonik očetovega gradú se smeji iz prijetnega zelenja. O kako lepo, kako nebeško je ondi, o hitiva, hitiva tja, dokler ni prepozno!“

Pri teh besedah plane siloma iz postelje, hoče k oknu, od koder je prekrasen razgled na štirivaldstetsko jezero in na v nebó kipeči Pilat; — a moči jo zapusté — in najblažje žensko srce je nehalo živeti.“

Zdaj nastane tihota, in pripovedovalec sloni kakor kamenita podoba svojemu tovarišu nasproti. Še le črez dolgo se zopet zdrami in pravi:

„Po smrti moje žene je bilo zatrto zadnje moje veselje, moštvo in pogum. Ostal sem sam z ubogim zapuščenim otrokom. Revščine sicer nisem trpel, prihranil sem si celó nekaj premoženja, a prišlo je drugo večje gorje od revščine, to je domotožje.

Prijatelj, vi ne veste, kaj pomeni ona beseda. Izgubiti najdražje na svetu, vržen biti vse žive dni na tujo zemljo, gledati, kako gine ideal za idealom nekdanjih mladostnih sanj, vse to mora pretresti največjega duševnega velikana, in mene je tako nepopisljivo omamilo, da sem bil na tem, da se sam pogubim, ko bi mi ne bil tega branil — pogled v nedolžnega otroka.

V takih razmerah pišem nekemu svojemu sošolcu, o katerem niti vedel nisem, ali še živi, ter ga prosim, naj pozvé, kako je na gradu Pasjaku in kdo ondi gospodari. Črez nekaj mesecev še le dobim odgovor in pojasnilo, da še stara grajščakinja na Pasjaku živi, a da je dala celo posestvo v najem, ker jej je nekdo ovadil njenega prejšnjega oskrbnika in razkril njegove velikanske goljufije in nepoštenosti.

To je bilo najlepše poročilo, ki sem ga čital v svojem življenji. Pomladil sem se gotovo v malo dnevih za nekaj let. Zopet napišem pismo, pošljem ga pa zdaj starej grajščakinji in jej naznanjam Eugenijino zadnjo željo, naj ne pozabi njenega nesrečnega, nedolžnega otroka, ako meni odpustiti ne more.

Leta so starej ženi omečila srce, prestrojila njene misli, in goljufija mojega tekmeca jej je pojasnila, da sem bil jaz le žrtva prokletega izdajalstva.

Naznani mi torej, da se lahko tudi jaz vrnem v domovino, naj pripeljem otroka s seboj, a vse se mora le skrivaje zgoditi. Nihče ne sme vedeti mojega imena zaradi zopetne izdaje, kajti staro sumničenje bi se lahko ponovilo.

Zapustil sem torej svoje prognanstvo in grob moje sreče, moje Eugenije na daljnem obrežji štirivaldstetskega jezera. Naselil sem se tu v rojstnem gorskem zakotji, kupil to posestvo, in ker so moji bližnji sorodniki med tem pomrli, poznal me ni nihče — in še dandanes nikdo ne vé, da je sedanji Kolovski prejšnji pravoslovec Kolar.

Javno nisem med tem nikdar občeval z grajščakinjo, akoravno je pozabila minolosti; ona skrbi zdaj za mojega otroka in je celó oni večer zaradi vašega odhoda pri meni bila ter mi dejala, da ste jej povšeči in primeren ženin mladej Zvezdani.

Jasno vam je torej, mladi prijatelj, moje razmerje. Povedati vam moram še, zakaj sem vam zabičeval pred nekimi tedni, da pojdite od tod, da je najboljša za vas, da pozabite Zvezdane in njenega očeta, ako morete.

Prepričal sem se v zadnjem času, da še živi in ne daleč od tod isti človek, ki je zastrupil vse moje življenje, ki je tako nesramno zlorabil moje prijateljstvo, in da išče v sedanjem svojem žalostnem stanu le priložnosti, kako bi se v drugo maščeval nad menoj, kajti brez dvoma misli, da sem prelomil jaz nekdanjo svojo prisego, odkril njegovo nepoštenost ter si s tem zopet pridobil ljubezen stare grajščakinje.

A povém vam, tega nisem storil jaz, akoravno bi bil imel stotero uzrokov. Beseda naj bode možu sveta! Nič ni nečastnejšega v človeku kot sebičnost in odobravanje najslabših pripomočkov za nekaj neskribnih dni, za nezaslužen naslov, za kopico novcev.

Pokoril se je neki dovolj isti lupežnik, jaz mu nočem dalje škodovati. Ogibljem se ga, kakor zasluži, in tudi vam bi tako svetoval, ko bi vam smel imenovati njegovo ime. A tega ne storim. Pozabil bode to sčasoma tudi on, kakor sem jaz. Opuščam mu iz srca. Prisiljen sem bil le vam pojasniti svoje minolost, da bi mi ne mogli očitati neodkritosrčnosti, ko bi morebiti enkrat po mojej smrti čuli o mojej zgodovini.

Pomirite se sedaj! Stara grajščakinja je nama prijazna, grajščak bodete nekdanj. Brezskrbno bodete živeli z Zvezdano, vse ovire vajine sreče so odstranjene.“

Izgovorivši dvigne starec kupo in pravi: „Na vaše zdravje, prijatelj! Naj vam cvete lepa bodočnost! Blag sin ste ubogega naroda, ostanite mu veren čestitelj tudi v bodoče. Mnogo lahko zá-nj storite, česar ni vašemu staremu znancu dovolila grenka osoda.“

Glasno zazvenčite čaši naših znancev, prijateljsko se stisnete desnici, in solza, pomilovalna solza žari mlajšemu pivcu v očesu, ko ga spremlja

potem starec po holmu proti domu in pokaže pri odhodu v tiho zagorsko dolino, rekóč: „Priatelj, malo želj se mi je izpolnilo v življenji, a éna me ne ogoljufa. Počival bom v svetej maternej zemlji, ki sem jo ves čas ljubil tako neizmerno, in verjamite mi, da je že to, ako ne drugega, obila tolažba človeku, ki je užil toliko strupa, kakor jaz.

To si zapomnite, znanec: Blago srce ohranite svojim idejam, pravico ljubite, krivici se umikajte, in govorili bodete enkrat tako, kakor govorim jaz, — ako ne srečni, pa vsaj mirni in utolaženega srca.“

(Dalje pride.)

Prvo cvetje.

Saj bedim! — Je li mogoče

Kar se zgódiło nocój?

Niso sanje li cvetoče,

Kakor duh jih sanja moj?

Ne! resnica je premila,

Okence presrečno ti!

Spómlad mimo je hodila,

Tukaj nje pozdrav leži.

Dobro dôšlo, cvetje bélo,

Čakala sem te željno,

Gledi, k tebi zdaj pripélo

Ptic krdelo je ljubó.

In nebeski žarki zlati

Skozi drevje se blesté,

Sem, kder gósti mi krilati

V krogi cvetja žvrgolé.

Žarkov eden je — oj, sréča! —

V srce moje našel pot,

In cvetóv in pesnij gnéča

Vzhaja silno tudi tod!

Lujiza Pesjakova.

Tici.

Le ti samó oj ptica drobna,

Ostala v zimi si pri nas,

Pregnala ni te burja zlobna,

Ostrašil ni te led in mraz.

Pod oknom mojim zdaj samica

Prezebaš milo čivkajóč;

Drobtine siplje ko desnica,

Priskačéš hvalo jej pojóč.

Zgodi se tudi ptica moja,

Da jutra zoro jas prespim,

Da ne zbudi me prošnja tvoja,

Zvečer saj v pozno noč bedim.

Tedaj pa s kljunom ti mogočno

Na šipo mojo potrkljaš,

Da vstati moram, tebi ročno

Postreči, prej mirú ne daš.

Odprl bi okno in v stanico

Najrajši bi te k sebi vzél,

Kakor menih je rajsko ptico

Poslušal, čul bi te vesel.

Bojim se le o ptica draga,

Svobode ti mi ne prodaš,

Od praga letaš pa do praga,

Človeka zlobnega poznaš.

Morda bi roka ti nemila
Ostrigla v jezi kras perut,
Morda bi pesen utihnila,
Ko zrla strasti boj bi ljut.

O letaj prosto ptica drobna,
Človeka vedno se mi boj!
Ko boža leva, desna zlobna
Za hrbotom skriva meč že svoj.

Ko vrača zima se v doline,
Pod oknom letaj ti kot zdaj,
Saj drugi siplje ti drobtine,
Če mene davno ni tedaj.

y.

Mačeha.

Novela. Pisala *Paulina Pajkova*.

(Dalje.)

XII.

Elzina poroka z Bodanskim je bila do trda določena na drugi velikonočni praznik. Do tedaj je še manjkalo mesec dni. Bodanski si je sam izbral obrok poroke in sicer že takoj drugi dan po svojem zadnjem burnem pogovoru z Eufemijo. Skrbel je tudi sam za vse priprave. Poroka pa se je po njegovej želji imela čisto na tistem vršiti. —

Bodanski ni več zahajal, kakor nekdanj, vsak teden k svojej nevesti, temveč po vsak drugi, tretji teden. Izgovarjal se je s tem, da ima sedaj v spomladi mnogo bolnikov, katerih mu vést ne dovoljuje vsak teden zapuščati. —

Potem da ni Bodanski skozi tri cele tedne videl svoje neveste, sedel je zopet v njenej bližini ter jej maločutno naznanil, da je odslej ne bode več do dneva njune poroke obiskal. —

Elza, ki mu je bila ravno pokazala krasen nevestni pajčolan in myrtni venec, dar neke daljne svoje sorodnice, delala je to začuvši čeméren obraz. Plašno gleda Bodanskega s svojim bistrim očesom in reče žalostno: Jaz sem takoj, Arnold, tedaj že pred enim mesecem, ko ste mi željo izrekli, da bi se s pisanjem več ne bavila, sežgala vse svoje spise. A Vi ste mi vendar še vedno neprijazni! —

Jaz neprijazen? pravi Bodanski raztresen, a ne da bi ga le količkaj ganola Elzina pobitost; po čem pa to sodite? —

Ker ste zdaj na enkrat tri tedne izostali, ker so zdaj Vaša pisma redkejša in silno kratka, in ker me hočete zdaj zopet za celi mesec zapustiti, pritožuje se Elza z jokajočim glasom. —

Ali Vam nisem povedal in tudi že pisal, da me moja obila praksa v toplicah zadržuje? Ako pa bi Vam hotel česče pisati, utegnil bi to storiti samo v onih par urah, ktere sem po noči prost, da si izpočijem. —

Nato obadva nekaj časa molčita.

Bodanskemu se je poznalo, kakó mu je neugodno to dokazovanje in kakó ga draži Elzina čemernost.

Elza pa je molčé pospravila pajčolan ter ga dejala potem v škatljo poleg drugega kinča umetnih cvetlic. —

Pa še hvala! mi niste rekli, Arnold, zató da sem se Vam na ljubo za vselej odpovedala pisateljstvu, oglasi se zopet Elza z očitajočim glasom, ki pa je dovolj kazal, kakó si ona zopet spravo želi s svojim ženinom. —

Kaj bi se Vam zato še zahvaljeval? odvrne Bodanski s tiho ugodnostjo, ker je sedaj vedno veselje čutil, da Elzo žalosti; saj ste storili samó svojo dolžnost, kajti odslej naprej Vas čakajo druge skrbi, ne pa da bi tratili čas s pisateljskimi poskusi. —

A prvi čas najine zaroke niste vendar nič proti temu imeli, pravi Elza zopet vsa vesela, in iz njenega lica žari nenadoma sama radost, takó prijetno jo je namreč iznenadilo, da jo-ženin že spominja njenih skorajšnjih novih skrbij. —

Da! takrat, takrat je bilo drugače, sporeklo se je Bodanskemu in komaj premaguje majhni dreget, ki ga je pri tem obhajal. —

Naj bode, kakor Vi želite, Arnold, pravi Elza iskreno in se nekoliko rahlo ná-nj prisloni. —

Kdo bode tako mehek, Elza? odvrne z nemirnostjo Bodanski in se jej hitro umakne. Mehkoba ni zdrava za živce! A potem naglo dostavi: Ali ste že poskrbeli družico? Jaz že imam tovariša. —

Vse je preskrbljeno, Arnold, odvrne Elza živahno. Ali pa že tudi véste novost, da mora Eufemija zavoljo bolehnosti takoj prihodnji teden na deželo? —

Kaj meni to mar? pravi burno Bodanski in temna rudečica zalije njegov upadli obraz. Poroča se tudi lahko brez nje vrši! —

Vém, da Vam ni Eufemija sympathična, reče Elza z nekim dopa-denjem; saj je tudi jaz že davno kot nekdaž več ne ljubim. Ali vendar se mi smili, da je tako slaba, kakor mi je zdravnik povedal. Morda jej bo zrak na kmetih hasnil? Kaj menite, Arnold? K stricu, gospodu dekanu, misli iti, kakor mi je pravila. Jaz pa bodem med tem do najine poroke stanovala pri gospej svetovalki, končala je ljubko in rudečica jo oblije. —

Tako? pravi mehanično Bodanski, ki jo je le navidezno poslušal, a v resnici so bile njegove misli zeló raztresene, ter gleda skozi okno v daljavo. —

Kuharica, ki je v sobo prišla, pretrga njun pogovor: Gospodična Elza, gospod Piber so tu, naznanja ona. —

Kaj, Piber? zakliče Elza prestrašena. Peljite ga h gospej inspektorici, ukazuje kuharici potem. —

Gospa so danes slabi; zato ne morejo nikogar sprejeti, ugovarja kuharica. —

Moj Bog! kako je to neprijetno in sitno, jezi se Elza. —

Kdo je ta gospod Piber? poprašuje Bodanski brez zanimanja. —

Elza se s prva obotavlja povedati mu to, na zadnje pa vendar reče, a ne brez zadrege: Neki hišni prijatelj, ali prav za prav neki znanec. —

Potem pa bode dobro došel, odvrne hitro Bodanski, ki je bil vesel, da ga nekdo vsaj za nekoliko časa reši dolgočasnega govorjenja z nevesto. —

Ko gre kuharica po inženirja, izgovarja se Elza boječe: Prosim Vas, Arnold, ne dajajte nobenega pomena besedam gospoda Pibra! Ne glejte na njegovo čudno obnašanje; on, on je —.

Kaj mislite reči? seže jej neprijazno Bodanski v besedo. A potem popraša, kakor da bi mu nekaj v glavo šinilo, poredno: Ali hočete morda, da ne bi postal ljubosumen? —

In ko Elza molče in zelo zarudevši to potrdi, dostavi še Bodanski bridko smeje se: Ne bojte se! Mene ne bo nihče ljubosumnega napravil! Vi ste varni pred menoj od te pošasti. In da Vam to tudi dejanjski dokažem, pustim Vas samo z gospodom Pibrom, dokler Vas ne bode volja poklicati me. —

In še predno je utegnola Elza kaj odvrniti, odide Bodanski skozi stranska vrata. —

Vi tukaj? Pa tako nepričakovano ste prišli! —

S temi neprijaznimi besedami je Elza takoj potem Pibra sprejela, ki se jej je ves ponižen približeval, kajti ona se ni ganola, da bi mu šla naproti. —

Elza, gospodična Elza, kakó ste lepi, kako ste se pomladili, odkar Vas nisem videl! reče Piber ves ginen, ko stoji Elzi nasproti in jej bojzljivo ponuja roko v pozdrav. —

Kaj ne, odvrne Elza komaj dotaknovši se ponujane jej roke in se srčno nasmehne, da izgledam bolj cvetóče, kakor pred énim letom? — A Vi, gospod Piber, Vi pa ste med tem silno zastareli, dostavi naivno. —

Kaj res? pravi Piber obžaluje in pogleda nehoté v nasproti mu viseče zrcalo, ki je kazalo njegov ne lepi obraz nekoliko po strani in bolj rumen, kakor je bil v resnici. — Trpel sem mnogo v tem letu, dostavil je potem vzdihujoč. —

Ali res? pomiluje ga Elza. Tedaj ste bili najini osodi v tem letu čisto nasprotni; kajti jaz sem med tem časom toliko prijetnega užila, rekla je skrivnostno. —

Pač niste potem nič na mene mislili, Elza, pravi Piber otožno in

se potrudil, da bi jej le eden sam pogled ulovil. Niti enkrat mi niste pisali, očita jej dobrohotno. —

Kako bi Vam bila utegnola pisati, odvrne Elza veselo; sedaj imam toliko opraviti, da ne vém kam z glavo. —

Ali ste zopet kaj lepega pisali? popraša je Piber s poštljivo radovednostjo. —

Kaj še! zdaj naj bi se bavila s pisanjem! odvrne Elza z majhno nevoljo v glasu. Jaz živim sedaj samo svojemu Arnoldu! —

Arnoldu? — Kdo je ta Arnold? reče Piber obledevši, ker mu na enkrat temna slutnja v prsih nastaja. —

Kaj Vam še ni Eufemija o njem pisala? začudi se Elza. —

Ne éne besede, déje Piber zamolklo in po žilah se mu ogenj namesto krvi pretaka, takó je nemiren. —

Dobro, nadaljuje Elza določno; tedaj vedite, da sem že pol leta srečna nevesta in da imam v štirih tednih poroko! —

Piber nato nič ne odgovori. Na kolena nasloni komolce in zagrebe potem med rokama svoj obraz. Ni jokal, ni vzdihoval, a njegovo suho uprto okó, njegovo na enkrat upadlo lice in krčevito povzdigovanje prsij, vse to je kazalo pravo moško ból v vsej njenej neizmernosti. To némo bridkost je bilo hujše gledati, kakor morje ženskih solz, ki tečejo včasih v ravno takej obilnosti za umrlega sorodnika, kakor za mrtvega psička ali mačka. —

Elza ga nekaj časa pogleduje v zadregi, a potem se mu približa in ga tolaži z besedami: Ali, gospod Piber, bodite vendar pogumni! Kakó je vzvišeno, prestati nekaj za svojega prijatelja! In da ste Vi moj prijatelj, trdili ste mi že večkrat. —

Lahko je komu prigovarjati pogumnemu biti, reče Piber bridko in privzdigne glavo. Vém, da sprejme srčen mož brez pritožbe smrtni udarec; da pa pod tega takega udarca postane za nekaj trenutkov ves omamljen, tega mislim bi mu nihče ne smel zameriti. —

Kakó me veseli, da tako razumno govorite, pravi Elza s pohvalnim glasom, ker je menila, da ga takó najbolj ohrabri. Pa véste, da mi ne smete zavoljo tega zameriti. Ni pač bilo določeno, da bi se bila midva vzela! A prijatelja ostaneva pri vsem tem tudi za naprej, kaj ne? —

Kaj Vam hočem zameriti, pravi Piber mehko, a na obrazu se mu je brala globoka žalost in tožna vdanost; kaj morete Vi zató, da imajo tudi drugi ljudje, ne samo jaz, za Vas oči? Ali pa bi Vam naj celó očital, ker ste se zagledali v moža, ki je gotovo vrednejši od mene? —

Vrnjete mi, gospod Piber, da ko bi zdaj ne bila nevesta doktorja Bodanskega, postala bi gotovo ta hip Vaša nevesta, zagotavlja Elza ginena vsled njegove blagosti in tudi zató, ker je vedela, da se to ne bode zgodilo. —

Hvala! odvrne Piber mrzlo. Ali res mislite, da sem jaz manj blagodušen, kakor mi hočete dokazati, da bi Vi radi z menoj bili? — Ko bi Vi zdaj tudi prosti bili, ne hotel bi več postati Vaš ženin iz tega samega uzroka, ker sem zdaj prepričan, da me ne ljubite in bi torej tudi ne mogli z menoj srečni biti. —

Elza ni vedela nato kaj odgovoriti. Pibrove besede so jo malo zbudle in spravile jo v zadrego. Tudi je danes prvikrat spoznala, kako je on blag in kako vrl je njegov značaj. —

Elza, reče zdaj Piber na enkrat ognjeno in jo tako reši neugodnega položaja, ali ljubite močno svojega — tega doktorja? —

Jako, odgovori Elza s poudarkom. —

Piber je bil prepričan, da govori ona resnico. Ali Vas on tudi jako ljubi, poprašuje Piber dalje, poudarjaje besedo jako, in kri mu stopa močno v lice. —

Jaz mislim, da! reče Elza bolj tiho in se jezi, da jej je on stavil takošno vprašanje. —

Potem pa z Bogom, Elza, pravi hitro nato Piber, a ne podá jej po svojej navadi roke v slovo. Najina pota se zdaj ločita. Ali Vam bodem smel pokloniti majhen nevestni dar? —

Zakaj ne? Veselilo me bode od Vas imeti spomin, odgovori Elza zamišljena. —

Bodite srečna, Elza, srečna, kakor bodem jaz brez Vas nesrečen! nadaljuje Piber z negotovim glasom, in rosna megla mu vid zatemnjuje. Ko pa se počutim dovolj krepkega, da pogledam brez bridkosti v obraz Vašemu bodočemu soprogu, hočem Vas obiskati na Vašem novem domu, ako dovolite.

Pri zadnjih besedah vstane siloma in z životom omahujóč, kakor bi ga omotica obhajala, zapusti sobo. —

Elzi je bilo tesno pri srei, ko so se vrata za Pibrom zaprla. Čutila se je na jok razpoloženo, a uzroka ni vedela za to. Skoro nevedoma vzdihne potem: Ah, ko bi me Arnold le četrti del tega ljubil, kakor me ljubi Piber! in pri teh besedah ste jej kanoli dve debeli solzi iz očíj. —

XIII.

Bil je topel pomladanski popoldan. Pred vrati na dvorišči nam že znanega farovža, kjer se ravno na pragu leno na solnei greje tolsti maček in ima eno oko zaprto, drugo pa odprto, postal je poštni voz. Iz njega stopi še mlada, vkusno opravljena gospa, a kakor se je dalo iz njenega bolehnega obličja in počasne hoje soditi, jako slabega zdravja. Iz načina, kakó se ozira, da bi našla med obilimi dvermi vhod v farovž, pozná se, da je tukaj popolnoma tuja. —

Med drevjem na dvorišči hodi gor in dol z brevirjem v roki mladi

gospod kaplan, ki pa je takó v knjigo zamaknen, da ne vidi niti ne čuje, kaj se pri vhodnih vratih godi. —

Oprostite, da Vas motim, duhovni gospod, ogovori ga nenadoma slaboten ženski glas; ali so gospod dekan domá? —

Gospod kaplan se prestraši, ko čuje neznan glas in po svojej navadi tudi zdaj ves zarudi, zagledavši pred seboj tujo gospo.

Še vedno v knjigo gledajoč odgovori v zadregi: Mislim, da so domá. Tam, skozi tista vrata na levo izvolite iti, kazal je z nategneno roko, potem pa po stopnjicah na ravnost gori in tam potrkajte na prva vrata na desno. Ah, zakliče na enkrat veselo, ravno tam gre kuharica! Katra, Katra! klical je na vse grlo, ker je vedel, da ona debelo čuje; tu je nekdo, ki poprašuje po gospodu dekanu.

Tako, zdaj pa blagovolite s kuharico iti, reče potem obrnovši se proti tujej gospej. Jaz se vam priporočam, dostavil je še poklonivši se jej in takoj s širokimi koraki nadaljeval svoj sprehod in svoje berilo. —

Deset minut pozneje prikaže se na dvorišči čestita podoba gospoda dekana, z visokimi črevlji polnimi blata, z debelo palico v roki, v starej oguljenej suknji vračajoč se iz vinograda, kamor je bil hodil gledat, kakó kaj delavci pri trtah napredujejo. —

Gospod dekan, kliče mu kaplan nasproti; neka tuja gospa je po Vas popraševala in zdaj v farovži na Vas čaka. —

Tuja gospa? začudi se dekan in ves v skrbéh ozre se na svojo nečedno opravo ter si nehoté z roko po neobritem lici potegne.

A na enkrat se mu zjasni obraz, da poprašuje z radovednostjo: Kakšna pa je bila ta gospa? mlada ali stara? —

Ne vém, gospod dekan, odgovori kaplan ne brez zadrege; nisem je prav v lice pogledal. —

Ali ni velika in bolj šibka, pa še mlada, kostanjevih las, govori —

Nič ne vém, gospod dekan, pretrga mu kaplan besedo; samo toliko sem videl, da ni bila priprosto oblečena, temveč gosposki. —

Ko bi bila morda Eufemija, govoril je dekan sam s seboj in se napoti v farovž. Ona mi je pisala, da me obišče, a menil sem, da še le po Elzinej poroki. —

Zvečer istega dne sedi Eufemija, ko so se vsi drugi v farovži že ulegli k počitku, sama v énej najboljših sob v farovži.

Hvala Bogu, da sem tú! reče Eufemija vzdihujoča in zre zadovoljno po priprostej, a snažno opravljenjej sobi. Tukaj upam zopet okrevati, v lepej božjej prirodi, v društvu blagih ljudi, daleč od njega in tudi od nje, vsaj do njune poroke. Božji hram imam tudi blizu; moliti hočem, iskreno moliti; to bo v zdravilo mojej duši, in ko ta ozdravi, ozdravelo bode tudi moje teló. —

Vstala je in si ogledavala slike, ki so po stenah visele. Vse so bile starinske, nekoje na platnu namalane, toda že močno oguljene. Razven nove, v živih barvah namalane zadnje večerje, ktera podoba je nad njeno posteljo visela, ni se moglo pri vseh drugih slikah več razločevati, ali je tu upodobljen svetnik ali pa svetnica, ali kaj sploh one predstavljajo.

Eufemija se je čutila zelo uspehano, in to po dolgej vožnji, od utisov pri slovesu od Elze in po predolgem govorjenji z gospodom dekanom.

Glavo je imela vročo in v život jo je zeblo. Toda zaspana še ni bila, kakor je bila sploh zadnji čas spanje izgubila.

Ogrnola si je nekaj črez rame in okno odprla. Polna luna v najlepšem svitu se jej prikaže nasproti, in pomladanska dišeča sapa jej boža lice. Nasloni se na okno z upom, da jo bode hladni nočni zrak okreval in da bode potem boljše spala.

A kako se prestraši, ko vidi pod oknom in povsod okoli, kamor je segal njen pogled, križ za križem bledeti v luninem svitu! Soba je namreč gledala na eden del pokopališča, ki se je razprostiralo okoli cerkve. Ravno pod oknom je stala nova gomila, po njej pa so raztreseni ležali na pol še frišni venci in cvetice. Vetriček se je igral z dolgimi, visečimi vejami žalujočih vrb, ki so rastle pri posameznih grobovih. Njih gibajoče sence v luninej svetlobi, mrtvaška tišina, ki je vladala tam in borni grobovi, obrasteni s prvo pomladansko travo, ves ta žalostni prizor je Eufemijo z neko grozo navdajal. Njena bolehnost je pri tem tudi še nekoliko pripomagala, tako da je imela živce in domišljijo hipoma razdraženo. Mislila si je takoj tudi sebe mrzlo in trdo, med petimi deskami zabito, v temni grob pokopano!

Mrzli znoj je čutila na čelu, naglo zaprla okno, slekla se hitro ter se vsa prestrašena skrila pod odejami v postelji. —

(Konec pride.)

Ivéri.

Namesto zvestôbe rodilo se
 Na svet licemérstvo ostudno,
 In da je ljudém prikupilo se,
 Nikakor ni čudno:
 Kurčlek hlinávtva nosèč na lici
 Poštèn se vidiš svetá polovici,
 In druga naj te prav izpoznala,
 Na stráni bi vedno ti prva stala.

Človeku hlinávkemu ti naj dal
 Zloglásni priimek bi rokovnika,
 Primérnega nisi naslóva izbrál,
 Nevrédniku čast je to prevelika.
 Ogiblji se ga kakor modrása,
 Čegáver strup umori brez spasa.

Pobožen je mož mi dejál: posvetnják!

Zavrnil ga nisem, da se moti,
 Saj dôkler na sveti žijemo vsak
 Hojéva po zmote posvêtne poti,
 In če pravičnik greši na dan
 Po sedemdesetkrat sedem kratov,
 Kakó bi stal jaz pregrešnosti v bran,
 Čutêč, da nisem krepák in srčán,
 Kot mnogi živih nebéskih svatov!

A žal! da človek skazuje bistrôst,
 Ko prášek v očesi vidi brata,
 Pomisliti nehče na svojo slabôst,
 Naj sam bi jedva dihal iz blata.

Da Bog neusmiljen je kakor svět,
 Da njega sreč takó nekrivično,
 Prijatelji moji, resnično, resnično
 Obsodi zdajci ga iti se grét
 V žehtêče gladno peklensko žrélo,
 Kdor majhno stóril grešno je dèlo.

Gospodu, ki vidi v srcé in obisti,
 Prijetni smo res le greha čisti;
 A ko slabôtniki vendar grešimo,
 Spokórniki zopet milost dobimo!

Nebésko solnce prodíra oblake,
 Dobróstno obséva lepôte in spake.

Nebéska ljubezen prošinja stvarstvo,
 A božje milosti vseobséžne
 Vesele so zdrave in duše betéžne;
 Čestímo dobrósti božje vladárstvo!

Kaj tebe in péš je k meni privédlo?
 Kakó razsajála kri nemírna,
 Kakó se zibála ti glava prešírna!
 Zlatniki med svetom si báhal,
 Ošáben le kónjca jáhal,
 In mílostno z bíčem v pozdráv pomáhal,
 A ker prehitro si jáhal,
 In préveč z bogástvom báhal,
 Izgubil zlató si, kónjca in sèdlo!

A jaz vsegdár sem položno, saj vés,
 Hojeval v skornjih na kvéder in péš,
 In če podplate sem stare prebil,
 Nové je, brate! mi smólec našil.
 Takisto prihranil v zavétji mošnjice
 Za dneve potrebe svetlé sem petice!

Med svojimi tujec biti sosédi,
 In ródom najbližnje si krvi,
 Neslástne hrane v okróšeni sklédi
 In malo dobívati žive dni,
 V telésni in dušni gledati bédi
 Odprti grób na svoje oči,
 Da smrt prijateljév vrsto rédi
 Učakati, in da jih čas ohladi:
 Prijatelj dragi, poslušaj in védi,
 Če takšno gorjé ti v prsih tli,
 To hujše je, nego isto „gorjé“,
 Katerega duh ne pozná in sreé,
 In ki ga pevče mladó nam kaže,
 Ter sebi v zasméh rítmíški láže.

Ko pevče mehkužno metriški stoka,
 Da „krvavi“ sreé mu in „poka“,
 Ozbiljnost, sočutje zaman
 Postavljata smehu se v bran,
 In zdrava človeška pamet joka.

Od kodi mladénic snovi jemál,
 Da pesni bi dobre nam „kovál“?
 Zató naj tóliko vsaj počaka,
 Da brada pogánja, ne mišja dlaka;
 A če se posreči mu pesen izvirna,
 Vsak misli, da že je doségel Preširna.

Skazújmo le pravemu pesniku čast,
 Ki ima do srdec naših oblást!

Telésno je zdravje ti Bog dal in dúšno,
 Le čul si, kaj zóve gorjé se krúšno,
 In — salva venia! — kaj trebúšno,
 A vendar nam v úho nerádo slúšno
 Ščokóčeš o boli domísljane rane,
 Kar nas nikoli ne gane.
 Zató razžaljen mi ne zabrénci,
 Nad manoj se ne repénci,
 Ker baram v svoji te radóvédnosti,
 Kaj vzròk tej pevski je nedoslédnosti,
 Da v svoji osládni gostobesédnosti
 Prepévaš nam pésni brez sléharne vrédnosti?

Da slastjo družba jo naša čuje
In tvoja nam pesen srcé dvigúje,
Kar čutiš pój in bodi krepák,
Ne kakor bledično dekletce mehák!

Mehkúžen pesnik národ nam pridi:
Kdor hoče videti lahko vidi,
Kakó v Slovenih množé se dušice,
Ki ljubijo kódra, mačke in ptíce,
In objokújejo vele cvetlice,
Ki muham bólnice bi zidále,
Zdravnike, stréžnike jim plačevále,
A sólze brata, globóke rane,
Trpljenje vse jih njegóvo ne gane!

Pohvalim naj tebe, ki sam se ne hvališ,
Srcá ne bóžaš in z njim se ne šališ,
Pošten, plemenit si, če tudi — gréa:
Potrébniku vréžes hleba: ná!
In vinskega ne odmičeš vrča,
Prijazno ga tóčiš mu do vrhá,
Desnice ne stiska zlóba ti krča,
Ko pómoč naj vdóvi, siróti se dá.
Resnice branitelj stojiš in si stál
Vsegdár v vihárnem bóji nevstrašen,
A lic ne móci ti sólzna káplja,
Srcá ognjeno gorjé ne raztáplja,
Po bábjé nisi preplašen,
Če krágulj piščé je kóklji pobrál!
Globóko čutíš ne poznáš mehkúžnosti,
Postréžen si brez vsakeršne súžnosti,
Srcé ti sodi, ko ná-nj se oziráš
In dvigaš brata, mu duri odpíraš!

Otróci po hosti čmrlje pobírali,
V panjiče smo jih iz deščice zapírali,
Brezúmnike up je nas navdájal,
Da méd nam bode grla oslájal!
A ker smo jih brez hrane zaprli,
Ter niso mogli do cvétné paše,
Po vódi je splávalo upanje naše,
Brenčéč so tožno skóro pomrli!

Kar v lúži kálni se plódi, valí,
Naj žaba je ali oštudna krastáča,
Najrajše v svoji brózgi živí,
Najdrznejše v nji kozélce prevráča.
Zatorej čemú perotnici žabi?
V veselje krákov jej dvójica rabi.

Jos. Cimperman.

Bosenske zanovétke.

Spisal *Rajko Perušek.*

III.

Vsem iztočnim narodom prirojena je tromost in flegma. Pri bosenskih Turcih pa se je razvil ta flegma do skrajnosti. Delovala je v tem smislu tudi mohamedanska vera, kajti naravska posledica fatalistične vere je, da nasledovatelja tega zakona ves svet ne briga, pa si misli: „kakor Bog hoče“. To je njihov glasovit „rahatluk“ (mir). — Najsiromašnejši Turčin ne dela več, kakor kar mu je za vsakdanjo potrebo neobhodno potreba. Hamali (postreščeki) sedé razcapani in na pol goli o potu, pa ako pozoveš kterega, da ti drva cepi, „jok“, odgovori ti in noče, pa da mu tri forinte nudiš na dan. On pravi: Jaz tu sedim, pa ako me kdo pozove, nisem za „sekseru“, pa zopet mir. Prijatelj mi je pripovedoval, da se je pogodil z enim čosom (tako se imenujejo prosti Turci), da mu pili drva za 2 forinta. Došel je, a skoro zapustil delo, pa se še le drugo jutro vratil, in tako je v petih dnevih srečno eden seženj drv napilil in 2 goldinarja zaslužil. —

Takisto počivajo tudi vsi rokodelci vsake pol ure, zapalé svoj čibuk, pa se zopet počasi na delo povračajo, in sicer opravljajo vsak posel sedé. —

Trgovec sedi s prekrižanimi nogama v svojem dućanu (štacuni), pa mu često ni treba vstajati, kedar prodava svojo robo, ker lahko vsako stvar z rokama doseže ali pa kupca napoti, da si vzame sam zaželeno stvar.

Pa tudi kupec je jako komoden, ter se kedar kako stvar kupuje, vsede na dućan in tam sedi, dokler mu trgovec izbrane robe ne odmeri in on počasno svojih grošev iz mošnje ne izvleče in po dolgem pazarenji (pogojevanji) trgovcu ne odda.

Kedar se trgovcu ali rokodelcu zljubi malo zadremati, stegne se na podu dućana, pa sladko zaspi. Včasih se nasloni v kot, odpre svoj lepo vezani koran in čita, ali pa prebira jagode „tespil-a“, ki je podoben našemu molku ali „kronici“. Hudobneži pripovedajo, da pri tem vedno le té-le besede ponavlja: „Kud ti išao, i taj pošao“. Gotovo je, da Turci, kakor tudi „hriščani“, posnemajoč orientalni „adet“ (navada) često le za kratek čas jagode prebirajo in sicer kar po dve tri ure vspered. Drugi pravijo, da Turci pri vsakej jagodi samo té-le besede govore: „Allah ila“ t. j. Bog je edin. Nekteri pa, da vedno molijo, naj Bog samo pravovernike v dženet (raj) vzame. — Najverjetnejše je, da 99 jagod tespilovih poménja 99 svojstev božjih.

Se vé da Turčinu ni treba toliko mučiti se, kajti on ne potrebuje mnogo. Znano je, da iz istega uzroka tudi napoljski lazzaroni lenobo

pasejo. Obična hrana po letu so jim pečene tikve (buče), lubenice, repa itd., krompirja pa ne marajo, to jim je „švabsko“ jelo. Turčin in ajdov kruh peče se v pepelu. Meso jim je skoro samo janjetina. — Da mnogo kave popijejo in duhana ali tobaka popušijo, je znana stvar. Ako so tedaj njihove potrebe majhne, pa znajo tudi ljudi, osobito tujce guliti. Ta svojstva imajo vsi Bosnjaki brez izjeme. Trgovci ne gledajo na to, da veliko stvari prodadó, pa od vsake majhen dobiček imajo, temveč oni rajši malo prodadó, pa z velikim dobičkom.

Da bogataši ne delajo, to je naravna stvar. Manj pojmljivo je, kako si dolgi čas preganjajo. Izobraženi niso dovolj, da bi se s knjigami bavili, pa tudi druge zabave, ki so skopčane s telesnim trudom, na pr. lov, jim niso po godu.

Zato rajši posedajo pri prijateljih v dućanih ali pa v kafani, kjer kavo ali šerbet srčejo, čibuk ali pa tumbedžiju (opij) v nargitu pušé, tavlú (damspiel) igrajo ali se zabljajo z drugimi igrami. Čestokrat svira kdo na „šarkiji“ (velikej arbanaškej tamburici), pa junaške pesni prepeva, dočim ga drugi pazljivo poslušajo.

Tudi eden drugega obiskujejo, da celó tujce povablajo ter jih kavom, sladkim, duhanom itd. časté. Edenkrat sta bila dva gospoda pri uglednem Turčinu, pa sta ga prosila, naj jim kaj zapoje. S početka se je branil ali ker le nista nehala prositi ga, vprašal ju je, ali naj tako poje, kakor je bilo, ali „po Vaše“ t. j. kakor kristjanje one pesni pojó. Sevéda sta odgovorila gospoda, da naj tako poje, kakor je v „resnici“ bilo. Pa je peval znano srbsko pesen, toda tako da je vselej Turčin večji junak bil od krščana. Kedar je došel do mesta, kjer pesen porogljivo ali razžaljivo o krščanih govori, prenehal je ter vselej vprašal, je-li naj tako peva, kakor je v „istini“ bilo ali „po Vaše“. —

Ta lenost kaže se tudi na ulici. Turci obično počasi hodijo, pa se čudijo „švabom“, kako po ulicah letajo in švigajo. —

Ako se kje kaka nesreča dogodi, na pr. ako bukne ogenj, gleda, da samega sebe reši, a ne bi premaknol roke, da nevoljniku pomaga.

Turčin ni malo radoveden ni. Kedar so pri nas vojaške parade ali kedar vojaška glasba svira, hiti vse k oknu gledat in poslušat, a za Turčina vsega tega ni. On ne gleda ne na desno ne na levo, niti se ozre niti postoji.

Ako ga dakle ne zanimajo takove stvari, tem manj se briga za znanosti, umetnosti ali pitanja, ki so našim ljudem obćenitega zanimanja. Vsa njihova vednost je točno poznavanje vere in zakonov. Kdor ves koran na pamet zna, ta položi izpit pa dobi naslov „hafiz“ ali kakor bi mi rekli: „doctor theologiae“. — Umetnost jih ne more zanimati, ker jim vera porabo slik in kipov prepoveduje. — Politika mu je deveta briga. Vse eno njemu, bil ta ali oni car, samo da se mu nikdo v vero in njegovo

pravo ne vtika. Ta izreka ni v protislovji z ustankom mohamedanskim o priliki avstrijske okupacije. Kajti bili so od turske vlade podšuntani in mislili so, da jim bode avstrijska vlada gazila turski zakon in njihova prava. Sedaj so Turci gotovo najvernejši podaniki Avstrije. — Ne brigajo jih niti občinske zadeve, in javne koristne naprave so brez izjeme delo posameznikov.

Napredek v materialnem in duševnem oziru jim je nepoznat pójem. O promenah in poboljšicah noče Turčin nič slišati. On si noče glavo beliti, da si polepša život, njemu je z eno besedo le „rahatluk“ ideal.

Ko je Avstrija zasedla Bosno in zavzela Sarajevo, bilo je na cesti ropota in vpitja. Nebrojni vozovi, ki so bili prej redka prikazen, drdrali so po ulicah, vsak čas trebalo se jim je ogibati. Kočijaši so vikali, brzo hodevajočim tujcem morali so se ljudje, ki so bili navajeni polagano korakati in sicer na sredi ceste, umikati. Pri takej priliki vzkliknol je eden Turčin, ki se je bil preveč „mastike“ nasrkal, pa jedva telesno ravnotežje vzdržaval, ko se je moral vozovom kletih djaurov uklanjati, melanholično: „Nesta Mujo,* nesta rahatluk!“

IV.

Pobožnost bosenskih Turkov je velika. A kakor sem že o priliki rekel, oni so fanatičnejši od samih Osmanlij, ktere zaničujejo, ker se ne drže tako strogo vanjskih obredov mohamedanskega zakona. Žene na pr. skrivajo obraz tako, da ga ni čisto nič videti. Zamotajo si namreč obraz v belo ruto preko nosa. A na glavi imajo šamijo, ktera jim kakor strešica iznad očij stoji, da je obraz povsem zakrit. Carigradske bule so v tem oziru dosta manj konservativne. One si zamotajo obraz v najfinejšo tančico, pa pusté oči in nos nepokrit. Premda se dosta turskih žen na ulicah vidi, spodtikajo se vendar koreniti in verni Turci nad tem, da se žene po mestu šetajo. — Bosenski Turčin ne bi na noben način ne prestopil vanjskih obredov svojega verozakona. Oni se postijo, umivajo, klanjajo itd. Sevêda jim post ni ravno pretežek. Ker se ne mučijo preveč z délom, lahko jim je vzdržati se do solnčnega zahoda, potem pa jedó in pušijo, kakor jim drago. —

Oni se suneté (obrezujejo), a njihovi učenjaki se prepirajo, ktera doba je za obavljenje tega čina najpripravnejša. Večidel si brijejo glave in pusté samo nad tilnikom perčin, t. j. šopek dolgih las; samo naprednejši so se okanili tega običaja, ki jih tako grdi, a vendar so se ga tudi mnogi krščani poprijeli. — Umivajo se („abdes“ uzimajo) čestokrat, kar pa ni baš po zimi pod bosenskim podnebjem ugodno. Pri vsem fanatizmu pa, ki je naravna posledica njihovega renegatstva, ki skuša pred seboj

* „Mujo“ je nomen collectivum za „mohamedanci“.

samim odpadništvo opravičiti (in vsi Turci dobro vedó, da so nekdanj krščani bili), je njihova pobožnost zgoli vanjska, pa ne bi trebalo drugega, kot vskratiti jim kake pravice, da se zopet pokristjanijo iz istih sebičnih razlogov, kateri so jih napotili prejšnjo svojo vero zapustiti. Občeno se pripoveduje, da so mohamedanci za trdno mislili, da jih bode Avstrija silom pokristjanila, pa so se tudi že vdali v tobožnjo osodo. Da njihova vera ni tako globoko v sreč ukoreninjena, razvidi se tudi iz besed, ktere govoré, kedar psujejo rajo ter jej hoté dokazati, da ne bode njihovemu gospodstvu tako brzo odzvonilo. Oni pravijo: „Pa naj dojde kaurin, a jaz krst ná-se in prase pred se, pa jaz zopet beg in ti sluga.“ Za take slučaje čuvajo begovi v skrinjah dobro varovana stara pisma od krščanskih vladarjev, kateri so jim podelili posebne pravice, da se temi privilegiji izkažejo, ako bi došel kak krščanski vladar. Do sedaj jim ni bilo treba na videlo iznašati teh knjig, ker jim v njihove pravice avstrijska vlada ni najmanje ne dira, nego mohamedanskemu elementu prednost daje.

Tudi to njihovo mišljenje je posledica renegatstva, kajti kdor je iz sebičnih razlogov edenkrat pustil svojo vero, ta ne bode okleval k starej vrtni se, ako mu iz tega vzraste dobiček.

Ako tedaj Turci prekršavajo zakon, premda se vnanjih obredov dosta strogo držé, bode nam to lahko umljivo iz razloga, kterege smo navedli. Ali tu so še dve činjenice, ktere olajšujejo Turčinu prekršavanje zakona. Premda se koran s strašnimi kaznimi grozi onim, ki bi prestopili zakon, to vendar omejuje strogost in dopušča vsaktere izlike, kajti — Bog je milostljiv. — Pa ako se pregrešiš, moreš postom ali dobrotvornostjo popraviti greh — kajti Bog je milostljiv. — Druga teh činjenic pa je, da Turčin sam sebi laže. Akoprem zna, ali bi vsaj mogel znati, da svojim dejanjem zapoved prestopa, pa sofistično sebe vara in misli, da je z njim zakonu zadovoljil. Evo nekoliko primerov!

Koran prepoveduje nasledovateljem mohamedanskega zakona uživanje upijanljivih pijač. Govori se sevéda le o vinu v koranu, ali učeni bogoslovci mohamedanski interpretujejo Mohamedovo prepoved tako, da pravi vernik nikakove alkoholčne pijače uživati ne sme. No naši Turci tolmačijo si prepoved drugače, pa pravijo, vse kar ni vinska trta rodila, sme se piti, pa zato pivo, žganje in (ni treba opominjati, da samo bogataši) vino v buteljah, na pr. „šampanjec“ pijó, kajti — tako modrujejo — to ni naravno pitje, pa zato nam ni koran tega ne zabranjuje. —

Vprašal sem nekega hodžo, zakaj ne smejo piti vina. Učeni mož mi je rekel, zato da se vernik ne upijani in se tako zapreči nevarnost, da bi o pravem času molitve in klanjanja ne opravil. Na to razlaganje se opiraje pil je javno neki Turčin vino, in ko so ga vprašali, zakaj se ne drži koranove zapovedi, odrezal se je rekóč, da se ne bode upijanil, kajti samo tedaj bi se pregrešil nad zakonom.

Sami si zabeljujejo jedi samo z lojem in maslom. Ali ako Turčina pozoveš na obed, pa mu predstaviš jela s svinjsko mastjo začinjena, jedel ti bode, samo ako mu rečeš, da ni z mastjo zabeljeno, premda vé, da lažeš.

Neki Turčin je došel gladen k hriščaninu, pa ga zamoli, da mu dá kaj jesti. Hriščan pravi, da ima ovčje meso, katero se je pa s svinjetino skupaj kuhalo. „E pa mi daj suhega ovčjega mesa, samo ne krmetine, ker se nam v čitabu (koranu) zabranjuje svinjetine jesti, ali ne onega, kar se je s svinjetino skupaj varilo.“ —

Zakon jim zapoveda pred klanjanjem umiti si obraz, roke in noge. Molitev sme samo čist opravljati. Nečist pa je na pr. vselej, kedar katerokoli nujno telesno potrebo opravi. Ali papuče in čarape (nogavice) sezuvati, posebno po zimi ni prijetno. Zatorej ti tako filosofuje: „Na bosej nogi kožo umivam, papuča je tudi iz kože, tedaj je vse eno, ali boso nogo ali kožo črevljev umijem.“ Da se za slednje odloči, je naravna stvar.

Primerov, kako znajo Turci sofistično zakone prevračati, moglo bi se še več navesti. Naj omenim še én primer, ki se sicer ne tiče prekršavanja zakona, nego koji kaže, kako je Mohamed sam pokazal pot, kako se imajo prestopati njegove naredbe. On zabranjuje namreč več žen imeti nego štiri. Ali on sam pravi, da si sme oni, ki je imovit, pa bi mogel več žen živiti, vzeti rokinj, kolikor hoče. Ako je dopuščeno živeti s toliko ženskadjo, s koliko kdo more, ali ne bi bilo boljše, da so vse zakonite? Saj več kot toliko, kolikor jih more preživiti, si jih tako nobeden na glavo ne nakoplje! — Naj pri tej priliki še omenim, da je nazor, da imajo bosenski Turci le iz kreposti po éno ženo, povse kriv. Kdor jih more več vzdržavati, ima jih po več. Takih pa je sevêda neveliko število. Kdor se z eno ženo zadovolji, stori to iz razloga, da jih ne more več vzdržavati.

(Dalje pride.)

Štiri pesni izza francoskih vojsk.

Našel *Al. Hudovernik*.

O p o m b a. Sledeče štiri pesni izza francoskih vojsk našel sem leta 1877. v Zatičini na Dolenjskem pri posestniku Muli-ji. Pisane so na starem papirji, a ime pesnika ni podpisano. Dotični mož, ki mi jih je izročil, rekel je, da jih je našel med starimi stvarmi svojega očeta. Kar nam v teh pesnih posebno ugaja, je lep in čist jezik, v katerem se nahaja jako malo tujih besed. Pač krasna pisava za isto dobo! Original sem odposlal Matici Slov. v Ljubljano. Prepis je natančen, le namesto starih znamenj sf itd. rabil sem zdaj nam navadna znamenja.

I.

Vkupspravlišče Štajerskih brambocev proti Francosu l. 1814.

Na dan, na dan!

Katir je z orožjem obdan,
Ako še v žilah čuti kri,
Za svojo čast kaj rad stori,
Ta se ne boj' k brambi podati,
Sovražnikovo serčnost pokazati,
Na dan, na dan!

Naprej, naprej!

Danica nam dan napovej!
Pridi iz hribov in dolin
Ti štajerske dežele sin!
Boben te kliče v tovaršijo
Zapusti svojo domačijo
Pojdi naprej!

Že hiter je,

Tam kjir se naš Wandir majé,
On brihten moder je vojak,
Pod tega vojvoda zdaj vsak
Brez strahu urno se pridruži,
Tam si junaštva čast zasluži,
Ker hiter je!

On bo vesel

V svojo družbo nas uzel,
Kakor en zvest vojvoda
Francosu se prot' poda,
On hoče z nami se braniti
Mir drugem in nam st'riti,
Vsak bo vesel!

Napoleon!

Prešel bo še tvoj močni tron,
Še čez črni hrib z armado gre,
Čez Polške in Nemške gore
Ta hoče tebi pokaditi
S toplenim svincem te kerstiti,
Apoleon!

Pole tiran!

Zdaj bliža se plačilen dan,
Za Estrajh je vsaki čas
Edina zvestoba pri nas,
Da! smo pripravi kri preliti,
Prej kakor tvoji sužnji biti
Da res tiran!

Naš močni Bog

Že rešil bo spod tvojih nog,
Krajnce, Tirolce, družih več
Zopet ti bomo vzeli preč,
Pred nam boš moral bežati,
Ker nam obljubi pomagati
Naš močni Bog!

Ne več, ne več!

Če glih je kakor lev dereč,
Ne boš moril kakor več let
Ne misli, da bo Tvoj ves svet,
Pravica bo premagala
Tebe bo zmagala;
Tebi nič več!

Naša dolžnost

Je proti tebi skazati serčnost,
Ne vstraši nas te vojske smrt
Ker vžgan je proti tebi serd.
Boj'vati se zavolj pravice
Maščevat' čez tvoje krivice
Je vsih dolžnost.

Naj se zgodi,

Kar se Bogu narbolje zdi,
On bode vižal nas povsod!
Serčno podajmo se na pot!
Al' premagati al' vmreti,
Naš oča Franc ima živeti.
Naj se zgodi!

II.

Veselo oznanovanje na dom prišedših avstriskih vojščakov.

Vesela novica

Je znana vsim nam,
Stara pravica
Naproti gre vam.

Že smo dobili,

Kar smo vošili
Pred nami Francoz
Je bežal rad bos.

Srečno smo prestali
 Strelanje in grom,
 Zdaj bomo vživali
 V pokoju naš dom.
 Vživajmo veselje
 Zgubljene dežele
 So zopet doma;
 Naš Franc jih ima!

Serčnosti še take
 Pri vojski nej b'lo,
 Občudi junake
 Sovražnik zelo,
 V serce ga zbada
 Že njemu vпада
 Kamor se ozré
 Čez njega vse gré.

Na enkrat armade
 Obsule so ga,
 Na zemljo on pade
 Od sam'ga zlega;
 Ne ve se kam dati,
 Samo za bežati
 Je prostor dobil,
 Da vjet še ni bil.

Vstavil se ni blizu
 K' je zgubil ljudi
 Potem pri Parizu
 Vnovič naredi
 Armade široke;
 Sivec in otroke
 Vse je skupaj zbral,
 Da b' se ga kdo bal.

Al' vse je pregnano
 Na enkrat b'lo res,
 To mesto je dano
 Vojsčakom b'lo čez.
 Mogočni cesarji
 So b'li gospodarji,
 Franc, Rus ino Prus
 Napoleon je skuz.

Slovo so mu dali,
 Že vzeli iz rok,
 Tam so mu skazali
 En majhen otok.
 Kralja so zvolili,
 Slepjarja spodili.
 Več ne boš kraljeval
 In ne sveta golfal.

Napoleona bati
 Se nimamo več;
 On moral je dati
 V nožence meč.
 Brez skerbi orijmo,
 Vinograd kopljimo,
 V imenu Boga,
 Dal nam bo vsega.

Zdaj puške nositi
 Nam treba ne bo,
 In živinco rediti
 Za tujo službó.
 Francosko kraljestvo
 Ne bo več posestvo
 Imelo čez nas,
 Pretekel je čas!

Le v miru živijmo,
 Boga naj poprej
 Hvalimo, in pijmo
 Zdravico vsi zdaj!
 Našega očeta
 Cesarja Franceta
 Bog ga nej živi,
 Naj dolgo slavi!

Vsi vojvodi naši
 Živijte več let,
 Tud' drugi tovarši
 Imajo živet',
 K' so nam pomagali,
 Da smo ga ugnali
 Sovražnika v past,
 Bodi Bogu čast. Amen.

III.

Na Krajnce l. 1814.

Krajnc obhajaj veselje
 V miru in složnosti,
 Proste so naše dežele,
 Rešen si iz sužnosti.

Da, veliko v tem letu
 Moral si težav prestat,
 V strahu si bil in trepetu
 Pred armado dostikrat.

Pa zdaj je vse dokončano,
Včakali smo ljubi mir,
Zopet nas je Bog ohranil
Daj mu hvalo vsakitir.

Hvala Vam čversti junaki
Naj bo od cel'ga sveta,
Vojvodi, modri vojščaki
Vredni ste več kot zlatá.

Groznega Napoleona,
Žejnega naše kervi,
Vergli ste urno iz trona,
Avstrija zopet živi!

Čuda kervi je prelite,
Al' zdaj je vojske vsaj kon'č
Boga sploh vsi zahvalite
Zopet bo vižal vaš Fronc.

O Bog, srečo mu dodeli,
Podpri ti Habsburga tron,
Da bi od tebe prijeli
Tudi vsi vojščaki lon.

Vrata tega nepokoja
O Bog, zapri za naprej,
Da bodo kralji brez boja
Zastopili se vselej.

Daj nam ljubi mir uživati
Do družega rodu še čez,
Pusti Fronca kral'vati
Daj njemu pomoč z nebes.

De on tvoje čast in viro,
Kakor je enkrat začel,
General bo z dobro mero,
Dokler ga boš k sebi vzel. Amen.

IV.

Od končajna Napoleonove sreče.

Napoleon Bonaparte!
Najvišji cesar vsih rodov,
Si sam sebe imen'val.
Zdaj na Elbi stanuješ
Čez en otok kraluješ,
To si skuz svojo moč dobil,
Da boš ribe lovil.

Napoleon Bonaparte!
Tebe čuti celi svet;
Že je čez dvajset let
Kar si začel rojiti,
Ropati in moriti,
Kakor en erjoveč lev,
Si sam oblast imel.

Napoleon Bonaparte!
Kol'ko skuz tebe je vdovec,
Otrok vbogih srotic
V žalosti zapuštenih,
Z uboštvom obloženih,
Da je njih oča kri prelil,
Ti sam si tega kriv.

Napoleon Bonaparte!
Očete, matere si ti
Še v sivi starosti
Obropal na življenji,
Na zdravji in premoženji,
Ker sin je moral bit' soldat
Nedolžen smert prestat'.

Napoleon Bonaparte!
Lepih junakov čez milijon
Tvoj dereč pogon
Je storil vse k merličem,
Obseden iz hudičem
V tvoji lakomnosti obdivjan
Si viro djal na stran.

Napoleon Bonaparte!
Ti preprosto zaupajoč
Na tvojo lastno moč
Si hotel še divjati
Vsim kraljem zoperstati,
K' so te opominjali,
In mir ponujali.

Napoleon Bonaparte!
Kdaj boš škodo povernil,
Ki si tako ferbežno
Storil z bogatih vboge,
Rop in krivice mnoge?
Katir' se spomni zdaj na to,
Preklinja te zvesto.

Napoleon Bonaparte!
Zabave si več let iskal,
Pri Moskvi si spoznal,
Da še eden kraljuje,
Katir' se imenuje
Mogočni kralj zemlje, nebes,
Ta je še tebi čez.

Napoleon Bonaparte!
Leipzig in Rajna te uči
Da nimaš več moči;
Še so drugi vojščaki
Bolj čversti korenjaki;
Dolgo im nisi zoperstal
Ampak se v beg podal.

Napoleon Bonaparte!
S tvojo zmešano glavo
Zopet s kunšno novó
Si hotel narediti,
Mesto Pariz braniti,
Na zadnje mesto in tron zgubiš,
Kakor en tat zbežiš.

Napoleon Bonaparte!
Si sanjavi božji sin
Kdaj si ti s sramoto
Končal svojo slepoto.
Bog je zaterl tvojo moč, —
Napoleon lahko noč!

Napoleon Bonaparte!
Omagal je bil tvoj napuh,
Tvoje visokosti duh.
Franc, Fridrik, Aleksander,
So tebe vkrotili vender,
Cesarja tako močnega
Ne premagajočega.

Napoleon Bonaparte!
Nebo in zemlja in vse stvari
Slasti nedolžnih kri
Čez tebe se masčuje
Vse dela zaničuje,
Ktere si doprinesel ti
O ropar brez vesti!

Nekoliko o strupenih kačah iz domačih dežel.

(Dalje.)

V.

O nasledkih gadjega strupa navedem tu prigodek, ktereга Brehm v svojih izvrstnih obravnavah tako pové, kakor ga mu je popisal zdravnik Heinzl, ki je bil sam pičen. Dorasten gad je pičil omenjenega zdravnika dne 28. junija ob enej popoldne, ko ga je hotel iz éne posode v drugo predejati, v desni žlebič poleg nohta na palci desne roke. Dan je bil vroč, gad velik, razdražen, gotovo že tri dni ni pičil, kraj ugoden, ker je lahko kača palec z ustni obsegla, in sta se zoba mogla popolnoma, kakor sta bila dolga, vsaditi. Rana je ležala tako globoko, da so jo samo kaplje krvi v žlebec zaznamovale, boleost pa je bila velika. Heinzl-a je spreletelo kakor elektrika po vsem životu, akoravno ni bil občutljiv, kakor sam pravi. Bolest je šla kakor blisk po palci, zvenaj po zapesti, potem proti komolecu, od tod pa pod pazuho, kjer se je bolečina vsedla.

„Palec sem mehko prevezal,“ pravi Heinzl, „in rano sem izsesal; izrezal je nisem, tudi izžgal ne, ker sem stvar prezrl in ker sem se o nasledkih strupovih motil; zdelo se mi je, da so vsi ti pripomočki nepriljavni. Od trenutka, ko sem bil pičen, bil sem kakor omočen, in v 5—10 minutah pozneje se me je polotila mala vrtoglavost, tudi kratka

omedlevica, ktero sem sedé prestal. Omotica ni prenehala več do 30. junija opoldne. Ob dveh sem zopet omedlel. Med tem je postalo, kjer sem bil pičen, višnjevosivo in je oteklo, kakor tudi palec, pa bolelo me je. Omedlevice so bile vedno gostejše; vendar sem jih napade, ko sem se jim branil, nekoliko minut zadržal, pa so trajale potem toliko dalje. Od dveh do treh je otekla vsa roka, pa tudi rame do pazuhe, da sem jo komaj še vzdignoti mogel. Ob pol treh mi je postal glas tako brezzvočen, da so me komaj razumeli; ako sem se bolj posilil, bil je glas vendar bolj razumljiv. Ob tem času je začel pri velikih bolečinah tudi želodec otekati; od treh naprej sem jel bljuvati in kmalu potem me je začelo gnati. Potem se me je lotil v mišicah na trebuhu krč, tudi drugod po životu in neprenehoma na mehurji. Postal sem grozno slab, ležal sem večinoma na tleh, videl in slišal sem slabo, vedno sem bil hudo žejen in čutil sem mrzlo to po vsem životu in po oteklih rami, na kateri je ravno todi, kjer je prej bolest šla, kri pod kožo podsedale. Bolel me je zdaj samo otekli želodec, da mi ni pripustil dostojno sopsti. Sicer ni bilo dihanje zadržano, srčnega tripanja ni bilo, tudi glava me ni bolela. Tisti, ki so bili pri meni, dejali so, da sem bil tako predrugačenega obraza, da me ni bilo moči poznati. Tudi se mi je neki večkrat mešalo; bil sem pa razvén tedaj, ko sem v omedlevici ležal, pri zavesti. Samo včasih sem začel govoriti, pa zaradi slabosti nisem mogel začetega stavka končati. Ob sedmih, tedaj šest ur pozneje, ko sem bil pičen, so omedlevice, krč in bljuvanje prenehali, gnalo me tudi ni več in kmalu so bolečine na želodci prestale. Požrl sem nektrekrati opijevo omako, ležal sem po noči brez spanja, vendar mirno, samo bolečine otekajočega trupla sem čutil. Oteklina je takó-le šla:

Ko se je ob sedmih rana pregledala, bila je kakor tudi roka in prsti skoro za polovico debelejša, rana krvavočrna, od nje je šel neenakomeren trak, na njem pa so bili rudeči in rudečkasti prostoreci, ki so se na notranjej strani zapestja proti komolcu in od tod do ramena razstezali. Podpazuha je bila enakomerno in zelo otekla. Po noči je rame še bolj zateklo, in kri je tako zasedla pod kožo, da je bilo kar rudeče in črno. Oteklina in pod kožo zasedena kri se je razširila od podpazuhe érez prsi do konce reber in prihodnji dan doli do kvoka ali do bedernih kostij. Bolečine v otekljih delih so postajale večje in samo potjenje jih je nekoliko lajšalo. Ako se je bolnik hotel po konci spraviti, napadla ga je omotica, in omedlevica se ga je polotila. Potjenje je vselej dobro storilo, bolečine so se zmanjšale in tako tudi omotica, ako se je bolnik dobro potil. Ako je bilo čas potrebo opraviti, bile so vedno bolečine na mehurji; srce je slabo bilo in malo, želja po jedi ni prenehala, spanje pa je bilo slabo. Dne 30. junija se je oteklina in zasedena kri pod kožo raztegnola prek trebuha in doli do sredi stegna. Zdaj je dosegla vrhunec in na prstu je

jela ponehavati. Ko se je bolnik dalje časa potil, prenehala je omotica opoldne, in popoldne je že bil nekoliko ur po konci. Rame ga je še bolelo, žila še je bila slabo, mrzlota po životu še ni prenehala, vendar so bile bolečine, ako je bolnik potrebo opravljal, manjše, žežalo ga je, in jed mu je dišala. Dne 1. julija se je oteklina na roki, na trebuhu in na stegnu zmanjšala, tudi so se bolečine pri opravljanji potrebe pogubile, vendar vse drugo se ni spremenilo, in slabost je bila še precejšnja.

Dne 8. julija je oteklina na prsih odjenjala, in pod kožo zasedena kri se je zadnjikrat pokazala. Spanje je postalo mirnejše, čeravno je ramo še vedno bolelo, in obraz je še bil močno spremenjen. V sledečih osmih dneh se je otok popolnoma izgubil in tudi zasedena kri. „Danes, 10. avgusta, šest tednov po nesreči,“ sklene pripovedovalec, „proti večeru je roka nekoliko otekla. Koža je čez in čez, koder je bilo bolno, umazane barve in jako občutljiva zoper vremensko premembo, ali če se na njo zadenem. Na desnej strani ne morem ležati, desno rame je brez moči in me včasih celo uro jako boli. Zmedlel sem prav zelo, mrzloti še nisem izgubil, včasih se po cele dni brez vsega uzroka čutim brez moči, in barva mojega obraza je ostala spremenjena. Prepričan sem, da sledi, če gad na ravnost na veliko žilo odvodnico piči, skoro vselej smrt, in da so vse zdravilne poskušnje zastonj.“

Kogar je gad pičil, umrje, ako rešitve ni, včasih že v énej uri ali pa še le v dveh — treh tednih. Med sto pičenimi jih umrje poprék računjeno deset.

VI.

Laški gad, tudi Redijev gad.*

Imenovana kača je zelo podobna gadu in modrasu, vendar je ni posebno težko razločiti od enega ali drugega. Na dolgost meri 50 do 60 cmt.; na rep pride šesti do osmi del života. Po hrbtu se ne vleče rogljasti trak, temveč štirioglate temne lise v štirih vrstah; med temi se srednji dve bolj ali manj stikate, zvonanji dve obstojite iz manjših peg. Glava je luskava in nima pločic, kakor gadova. Od gada se še loči po tem, da niso luske nikdar v več kakor v enoinvajsetih vrstah na po dolgem po hrbtu naložene. Od modrasa jo lahko razločiš, ker nima rožička na nosu, kakor ta. Poglavitna barva je različna, kakor pri modrasu in gadu. Od svetlorujavih do temnočrnih bary se dobijo, in navadno so samci svetlejše, samice temnejše barve.

Redijev gad se nahaja navadno v deželah južne Evrope, torej v krajih proti sredozemskemu morju. On živi v Portugalu, v Španiji in v več krajih na Francoskem, posebno v izhodnih delih poslednje dežele; v

* *Vipera aspis*; *Coluber aspis*; *Vipera Redii*; *Vipera atra* i. t. d.

severnih krajih je redek, v Švici se nahaja v vseh goratih krajih, pogosto v pogorji: Jura. V Italiji je ta gad najbolj navadna kača med vsemi strupenimi, na Grškem se že ne nahaja tako pogosto, a živi tudi v severnej Afriki. Na Nemškem je le v nekterih krajih kakor na južnem Bavarskem, v Lotringu in v Pfalz-i. V naši državi se nahaja na Tirolskem in sicer v južnih Tirolih skoro čez in čez; tudi na Koroškem se menda najde, kakor v Istri, v Dalmaciji in na Goriškem posebno okoli Gorice. Na Kranjskem ga ne omenja nobeden, kolikor je meni znanih pisateljev; Erjavec pravi, da se nahaja okoli Gorice, a Kranjskega ne omenja, in tudi drugod ne najdem poročil, da bi se ta kača v tej deželi nahajala. To opomnim posebno zato, ker nisem prepričan, da bi je na Kranjskem ne bilo.

Pomladanski čas se nahajata namreč navadno po dva in dva skupaj in sicer tako, da če vidiš enega pri groblji, pri kamenji ali pri plotu se greti, gotovo tudi še drugi ni daleč. Tako živita samec in samica skupaj, kakor nam poročajo opazovalci in pravijo, da se v goratih krajih rad drži. Za gotovo ne morem reči, vendar zdi se mi, da sem videl ravno to kačo na Gorenjskem v planini. Škoda, da je nisem ujel; prepričal bi se bil, ali je bila ali ne. Bilo je kmalu, ko pridejo ljudje v planino z živino. Solnce je gorko sijalo, prišel sem na griček, kjer je ležala debela kamenitna plošča, okrog nje je bil peskovit svet, vendar nekoliko obrasten. Ko pridem bliže, zagledam temnosivo kačo, za palec debelo, široke glave s črnimi lisami po hrbtu. Zbežala je pod skalo, ko me je občutila, in ko stopim bliže, zapazim še drugo, ki je bila vsa taka kot prva, samo bolj svetle barve. Tudi ta je ušla. Večkrat sem že mislil, da to nista modrasa ali gada, ker bi se jima bila sicer morala pri svetlej barvi trakova po hrbtu odločno poznati. Zopet drugikrat sem šel še mlad fant s starim očetom s planine na Srenjsko — kakor se kraju pravi — in tedaj sva tudi našel na dve taki kači. Zato mislim, da ni nemogoče, da bi se ne nahajal ta gad v gorenjskih gorah.

Kar se življenja tiče, je Redijev gad zelo podoben modrasu in gadu. Pari se tudi meseca aprila in ima štiri mesece pozneje dvanajst do štirinajst mladih, ki jih ravno tako na svet spravi kakor gad. Mladiči so po dvajset centimetrov dolgi in tudi že prvi dan maloprida in grizejo ter popadajo okrog sebe, kakor gadova zalega.

Če imaš Redijevega gada ujetega, tudi noče postati domač in krotek, kakor gad ne; on ne žre ne in skuša vedno počiti, če prideš blizu njega; lakoto in žejo dolgo prenaša, po več mesecev, po pol leta in še dalje, kakor njegova sorodnika. Na miši je tako hud, da jim ne prizanese; če jih ravno ne požre, življenja jim ne more pustiti. Precej se miš zvali, ako jo piči, strepeče in pogine v petih minutah. Podgani poteče življenje, ako jo je laški gad pičil, v dvajsetih minutah. Loti se pa tudi podgana ujetega gada ter ga pojé. Vodo ravno tako pije kakor gad.

Na živali upliva njegov strup tako, kakor gadov ali modrasov. Hitrejšje poginejo gorkokrvne živali, kakor mrzlokrvne; žabe postavim dalje živé, kakor druge gorkokrvne živalice njihove velikosti, ako jih piči.

Najrajši žre miši, tudi krti so mu dragi, v mladosti pa menda kakor gadu male jaščarice.

Koder se ta kača nahaja, je ljudem zelo nevarna, ker se rada na senožetih drži, kjer gre na mišji lov; skrije se pod senene kupe ali v ograbke, in dostikrat se primeri, da piči ljudi, ki seno raztrošajo in sušijo, v roko ali v nogo.

VII.

„Le čakajte,“ pravi mi drvar, ki je zvedel, da kače lovim; „prinesem vam tako, da je morebiti še nimate.“

„Kako se jej pravi?“ vprašam ga.

„Črna kača, ker je lepo črna kakor oglje, samo po trebuhu ne, drugod pa čez in čez po vsem životu. Strupena je, kakor gad ali modras, in pa nevarna, nevarna posebno živini v gorah, ker pride rada h kočam in stanovom ter tako večkrat živino piči. Ne bom se motil, če rečem, da ravno črna kača večkrat kravo po noči piči, ker se tolikokrati okrog hlevov nahaja.“

„Ali si že ktero ujel?“

„Ujel nisem nobene,“ odgovori mi hitro drvar, „pobil sem jih pa že dovolj, pa jih še bom; vsako ubijem, ktero le morem. Dobro vém, da piči.“

Če véš, da piči, povej mi, s čim pika?“

„Tudi to vém! bote videli, da vém. V ustih ima dva zoba, prav špičasta sta, v zgornjej čeljusti jih ima, kakor vsaka strupena kača, in s tema pika. Ko bi jih jej mogel izpuliti, bi ne bila nevarna, tako pa je.“

„Kdo ti je pravil, da imajo kače strupne zobe?“

„Kdo? ranjki Lohen, ki je kače dobro poznal in jih je dosti polovil; škoda, da je že umrl, takega ni bilo na kače, kakor je bil on.“

„A tako, Lohen ti je pravil, on je pa že vedel.“

„Se vé da je vedel, pa je tudi vedel, kaj žrejo, to je on vse vedel, pa še kaj drugega, česar marsikteri ne vé. Lohen je bil pač Lohen, kaj bomo drugega!“

„Vprašal sem te o tem zato, ker še dandanes nekteri ljudje mislijo, da kača z repom pika.“

„Veste, ni dosti takih! Morebiti, da je še kdo tako neveden, vendar redki so že tisti. Ljudje se učé eden od drugega. Ko sem bil še mlajši, ko sem bil še otrok, slišal sem tudi jaz praviti, da kača z repom piči.

pa to vse nič ni. O slepci se je včasih tudi pripovedovalo, kako grozoviten je. Tisti, kateri mislijo, da kača z jezikom piči, imeli so vero, da ima slepec v jeziku kakor za ajdovo zrno debelo punčico, kjer je toliko strupa, kakor ga ima devet kač. A to so vse prazne govorice! Slepec toliko piči kakor kaka jaščarica, to se pravi, nič. Pa tudi z jezikom nobena kača ne piči, temveč samo z zobmi.“

„To imaš pa prav.“

„Kaj ne, da imam prav? Vidite, z Lohnom sva si bila prijatelja, in on, ki je več takih rečij vedel, povedal mi je marsikaj. Slišal sem pa tudi od drugih ravno tako praviti. Zato se mora kači glava streti, ker ima v glavi, v zobéh strup.“

„Kaj pa, ali na zagovarjanje kaj držiš?“

„Ne vém, kaj bi rekel, ne škoduje gotovo ne; nekteri ljudje zelo na to držé, kaj pa vi?“

„Jaz nič.“

„Pa še jaz nič! Lohen tudi menda ni imel nič vere na to, čeravno je nekatere reči zá-se obdržal in jih ni pravil, vendar se mi zdi, da na to ni imel nobenega posebnega zaupanja. Škoda, da mi ni nikoli pripovedoval, kako se more ravnati, ako koga modras ali gad piči. Morebiti mi znate vi kaj povedati, kakošna zdravila so zoper kačji strup; to bi jaz rad zvedel, ker bi se lahko včasih komu pomagalo, ali pa tudi živini, če je pičena.“

Mene je veselilo to vprašanje in rad sem povedal drvarju, kaj se ima storiti, ako je kdo pičen. Zapazil sem pa, da mu ni bilo vse novo; nekatere reči so mu bile že znane, vendar je pazno poslušal, včasih me tudi kaj vprašal, ali pa je izrekel svojo misel.

Kača, na katero me je opozoril, nahaja se res pri nas in sicer ne redko, posebno po gorah in planinah jih je takih dovolj. Sam sem jo večkrat videl. Ljudje jej pravijo črna kača, pa tudi črni gad. Poslednje ime je opravičeno, ker je res pravi gad. Imam dva taka gada, primerjal sem jih tukaj na Dunaji z drugimi v muzeji, a nisem našel nobenega tako črnega, kakor sta moja dva.

Čeravno učenjaki trdé, da se tudi prav črnim gadom, kateri so navadno samice, vselej nekoliko še bolj črn trak po hrbtu pozna, tega vendar ne morem zapaziti na teh, ki jih imam tukaj; a tudi drugi, katerim sem jih kazal, ne vidijo trakú. V muzeji sem ga na énej vidil, na drugej zopet ne, kar jih je tukaj. A ploščice na glavi, ki jih ima vsak gad, razločujejo se dobro, in to je gotovo najbolj zanesljivo gadje znamenje. Barva je zapeljiva, pa je!

Dalje časa se je mislilo, da je črni gad neka posebna sorta, vendar opazovanje uči, da to ni istina. Mladiči niso črni, prebarvajo se še le

pozneje. Zalega črnih gadov je ravno taka, kakor drugih ne črnih, kar so natančna opazovanja z ujetimi brejimi črnimi gadi, ki so mlade imeli, potrdila.

M. Tonejec, † 15. maja t. l.

(Konec pride.)

Kako se umetno led dela?

Spisal *dr. J. Svetina*.

(Konec.)

Veliko hitrejšje kakor voda izhlapije eter, to je močno dišeča, kakor voda čista tekočina, ki se dela iz vinskega cveta in žveplene kisline. Eter že vre v navadnem zraku, ako se ogreje le do $34{,}5^{\circ}\text{C}$. Ako si roko z njim omočim ter z mokro roko nekoliko po zraku maham, začne me zelo vá-njo zebsti. To pride od tod, da eter hitro izhlapije ali se suši ter pri tem roki toploto jemlje, ki jo za sušenje potrebuje.

Sledeči poskus lahko vsak sam napravi, ako si kupi v lekarni nekoliko etra:

V skledico iz tankega kositerja ali iz kake druge kovine vlije se nekoliko te tekočine. Na mizo, ali še boljše na kako nepogljajeno desko iz mehkega lesa (taka deska vodi namreč toploto slabejše) izlije se nekoliko kapelj vode. V to vodo se postavi skledica z etrom. Potem se pa piha z mehkom ali kakim drugačnim pihalom (s toplo sapo iz ust ni dobro) nekoliko časa močno v eter. Eter se pri tem jako hitro suši, ker se nastali hlap s pihanjem sproti odganja. Toploto pa, ki je za sušenje ali izhlapovanje potrebna, mora dajati skledica in voda, v kateri skledica stoji. Zato se čez nekoliko časa, ko se je ves eter posušil, zapazi, da je skledica k mizi ali k deski primrznola. —

Z etrom dela led Harrisonov stroj, katerega sem že spredaj omenil. Ta stroj je takó-le narejen:

Bakrena posoda napolni se z etrom ter se s pokrovom dobro zapre. Skozi pokrov pelje iz te posode cev do zračne sesalke. Ko začne sesalka delati, jame eter v posodi urno vreti, ker sesalka ves hlap sproti iz posode izsesa. Posoda z etrom pa stoji v drugej velikej posodi, ktera se napolni z močno osoljeno vodo, tako da ta voda prvo posodo od vseh stranij obdaja. Hlapečí eter odtegne slanej vodi toliko toplote, da se njena toplina zniža do 8 ali celó do 12 stopinj pod ničlo. Ne zmrzne pa vendar ne, kajti močno osoljena voda zmrzuje pri dokaj nižjej toplini, kakor navadna voda. Tako ohlajena slana voda spusti se v veliko korito, v katerem je pripravljenih več prismaticnih bakrenih posod, napolnjenih z navadno, neosoljeno vodo, in ta voda zmrzne popolnoma, potem ko so

posode nekoliko časa stale v jako mrzlej slanej vodi. Slana voda pride s pomočjo posebne priprave iz korita zopet nazaj v prvo posodo, iz bakrenih prismatičnih posod pa se vzamejo lepe, četverovoglate ledene plošče. — Zračno sesalko goni tudi tu parni stroj. Etrov hlap, ktereга sesalka sesa, pa ne gre v izgubo, ampak se po posebnej pripravi s pritiskom in hladno vodo zopet v tekoči eter zgoščuje, ki se more potem na novo porabiti. S tem strojem se naredi vsako uro po 5 stotov ali centov ledú. —

Še hitrejše in pri veliko nižjej toplini, kakor eter, izhlapuje amonijak. Amonijak je pri navadnej toplini in navadnem zračnem tlaku plinasto teló, ki hudo in neprijetno diši. Ako se stisne s pritiskom sedemkrat večjim od navadnega zračnega tlaka, ali kakor fysiki pravijo, s pritiskom sedmih atmosfer, ter se pri tem mrzel ohrani, zgosti se v tekočino na videz popolnoma vodi podobno. Pod pritiskom sedmih atmosfer vre ta tekoči amonijak, ako se segreje le do 38.5°C . Pod manjšim pritiskom pa, na pr. v navadnem zraku, zavre že pri veliko nižjej toplini, celó pri toplini, ki je pod ničlo, ter se hitro zopet v plinasto telo spremeni. —

Po vsem tem je amonijak jako pripraven za napravljanje umetnega mraza. Carré ga je porabil v ta namen ter je izumil stroj, ki s pomočjo amonijaka led dela, in ki je izmed vseh ledovnih strojev najbolj razširjen in menda najboljši, ker déla led izmed vseh najbolj cenó. —

Da razumemo sestavo in delovanje tega stroja, naj še omenim, da pije mrzla voda jako hlastno plinasti amonijak. Pri toplini 0° popije 1 kilogram vode 0.877 klgr. amonijaka, ali 1 liter vode popije 1149 litrov plinastega amonijaka. Kolikor toplejša pa je voda, toliko manj amonijaka popije. Ako se voda z amonijakom napojena segreje, izžene se lahko polagoma zopet ves amonijak iz nje. Z amonijakom do sitega napojena voda se imenuje salmijakovec.

Zdaj hočem popisati Carré-jev ledovni stroj in njegovo delovanje.

V najbolj priprostej obliki, v kakoršnej ga je videti po fysikalnih in kemijskih zavodih, kjer se le za poskušnjo in v majhnej meri led dela, sestavljen je ta stroj iz treh posod. Prva, ktero hočemo posodo A imenovati, je močen železen kotel kakoršne koli oblike, pokrit z ravno tako močnim pokrovom, ki je dobro na posodo pritrjen. Druga posoda B je tudi iz železa in je podobna jako močnemu železnemu loncu, ki ima pa votlo steno; med notranjo in zvonanjo steno te posode je namreč votli prostor, in ta prostor je z močno železno cevjo zvezan s posodo A. Cev drži skozi pokrov poslednje posode, in ima na pripravnem mestu pipo P, ktera se lahko zapre, s čimer se pretrga zveza med posodo A in votlim prostorom posode B. V prazni prostor C posode B pa se ravno prilega tretja posoda D, v ktereј se dela led. Ta posoda je iz navadnega kositerja.

Kako se dela torej led s pomočjo tega stroja? —

Posoda A se napolni z mrzlim salmijakovcem, t. j. z mrzlo vodo, ki je do sitega napojena z amonijakom. Nato se pokrov zopet na posodo dobro pritrdi. Pipa P se odpre, da je posoda A s cevjo zvezana z votlim prostorom posode B. Posoda D pa se za enkrat vzame iz posode B, tako da prostor C prazen ostane. Zdaj se pod posodo A zakuri, da se salmijakovec polagoma segreje. Toplota izganja iz salmijakovca plinasti amonijak, kateri prehaja po cevi v votli prostor posode B. Pod posodo A se toliko časa kuri, da se skoro ves amonijak izžene iz salmijakovca ter v posodi skoro sama čista voda ostane. Ker je pa votli prostor posode B, kamor izgnani amonijak prehaja, precej majhen, zato se tu amonijak tako stisne in zgosti, da znaša pritisk kmalu 7—9 atmosfer. Tedaj se pa začne plinasti amonijak spreminjati v kapljičevega, in votli prostor posode B se polagoma napolni s tekočino. Pri tej amonijakovej spremembi nastane mnogo toplote, kakor vselej, kedar kako telo iz plinaste skupnosti prehaja v kapljivo. Ta toplota se mora sproti odpravljati. Zato se postavi posoda B v drugo posodo, ki je napolnjena z mrzlo vodo in tako narejena, da lahko mrzla voda vedno na novo vá-njo dotaka, segreta pa odtaka. Tako se posoda B sproti hladi, in slednjič je ves njen votli prostor napolnjen s hladnim tekočim amonijakom. Ko se to doseže, tedaj se pipa P zapre, pod posodo A pa se neha kuriti. Zdaj se vzame posoda B iz mrzle vode in posoda A se vá-njo postavi, ter se tako dolgo počaka, da se voda v posodi A popolnoma ohladi. Ko se je to zgodilo, utakne se z navadno vodo napolnjena valjasta posoda D v posodo B, in sicer v prazni prostor C, kamor se ravno prilega.

Med tem časom je ohlajena voda v posodi A popila amonijak, kolikor ga je bilo v cevi, ki veže posodi A in B, in nad pipo P nastane v cevi popolnoma prazen prostor. Ako se zdaj pipa zopet odpre, dobi tekoči amonijak v prostoru B na enkrat duška; vsled tega zavre hipoma ter začne hitro izhlapovati, t. j. spreminjati se zopet v plinasti amonijak, katerega hladna voda v posodi A vsega sproti skozi cev hlastno popije, tako da je, ko tekoči amonijak v posodi B ves izhlapi, voda v posodi A zopet to, kar je v začetku bila: do sitega napojena s plinastim amonijakom, t. j. pravi salmijakovec.

Za izhlapovanje tekočega amonijaka se potrebuje ravno toliko toplote, kolikor je je prej nastalo, ko se je plinasti amonijak v tekočino zgoščeval. A tista toplota se je sproti odpravljala z mrzlo vodo; zato mora zdaj potrebno toploto dajati voda v posodi D, ktera pa vsled tega popolnoma zmrzne. Tedaj se posoda D vzame iz prostora C ter se utakne trenotek pozneje v toplo vodo, da se led okrog kraja v posodi odtaja, in dobi se iz nje lepo okrogel ledeni valjec. Nato se lahko vse delo zopet na novo začne ter ponavlja, kolikorkrat se hoče. Ne potrebuje se pa pri tem

opravilu drugega nič, kakor precej drv ali oglja za kurjavo, pa dosti vode, da se posode ohlajajo.

Ako se hoče s Carré-jevim strojem na debelo led delati, ne more njegova sestava tako priprosta biti, kakor je tu popisano. Treba je še mnogo stranskih priprav, da se morejo različna opravila, ki se tu drugo za drugim vrsté, urno opravljati z majhnim trudom in ne prevelikimi stroški. Bistveni deli stroja pa ostanejo vendar taki, kakor so tu opisani. —

Cenó se umetni led ne more z nobenim do zdaj znanih strojev izdelovati. Kjer se mnogo ledú potrebuje in kjer ga po zimi narava zadosti nareja, tam je gotovo cenejše nasekati in napraviti si naravnega ledú, kakor pa umetnega delati. Kjer se pa le bolj poredko in le malo ledú potrebuje, tako da se ne izplača zato ledenic zidati, tam kaže bolj, da se napravi majhen ledovni stroj, s katerim se more led sproti delati, kedar in kolikor se ga ravno potrebuje. Za tople južne kraje pa, kjer nimajo naravnega ledú ter ga morejo le z velikimi stroški dobivati iz daljnih krajev, je iznajdba ledovnih strojev neprecenljive vrednosti.

Slednjič naj omenim še nekega jako zanimivega poskusa, kateri se sicer ne uporablja za umetno izdelovanje ledú, ker bi bili stroški preveliki, a on je zato zanimiv, ker se doseže z njim v zakurjeni sobi toliki mraz, da ni pri nas v naravi niti v najhujšej zimi ne takega. Mislim namreč poskus z ogljenčevo kislino.

Ogljenčeva kislina je v navadnih okoliščinah, t. j. pri navadnem zračnem tlaku in navadni toplini plinasto telo. Ako se pa močno stisne in pri tem hladna ohrani, spremeni se v tekočino enako kakor amonijak, ktereга smo spredaj omenjali. Razložek je le ta, da je za ogljenčevo kislino treba veliko hujšega pritiska, da se zgosti v tekočino, kakor pa pri amonijaku, in da nastane pri tem stiskanji tudi veliko več toplote, ktera se pa mora enako, kakor se to pri Carré-jevem ledovnem stroji godi, z mrzlo vodo sproti odpravljati.

Mogoče je tedaj posodo iz močnega, kovanega železa napolniti s popolnoma hladno tekočo ogljenčevo kislino ter s pomočjo trdne pipe to tekočino v posodi zapreti. Ako se potem pipa odpre, bruhne ogljenčeva kislina s silno močjo iz posode, spreminjajóč se pri tem zopet v plinasto podobo. Vsled tega neznansko hitrega izhlapovanja tekoče ogljenčeve kisline nastane tak mraz, da ni mogoče železne posode, v ktereј je bila tekočina zaprta, s prosto roko držati. Koža bi primrznila k posodi in mehurji bi stekli na roki, enako kakor če primeš za razbeljeno železo. V tem hudem mrazu zmrzne tudi en del ogljenčeve kisline. Kakor bi sneg šel, tako jo nese skozi odprto pipo. Ta snegu podobna zmrznena ogljenčeva kislina pa se lahko v primerno posodico ujame ter se tudi v toplej sobi precej dolgo ne staja. Ako se varno in rahlo prime, more se brez nevarnosti v

roko vzeti, stisniti se pa ne sme, sicer bi spekla, kakor žrjavica, dasi-ravno ni vroča, ampak le silno mrzla. Njena toplina je 78 stopinj pod ničlo. Mrzlo železo, ki se vá-njo utakne, zašumi kakor razbeljeno železo v kovačnici, ko ga utakne kovač v mrzlo vodo. Živo srebro, ki se vlije v zmrzneno ogljenčevo kislino, tudi zmrzne in postane prav podobno pravemu srebru. Lahko se kujejo lepi srebernjaki iz njega, kateri pa se vé da ne trpé dolgo, ampak se kmalu zopet stajajo.

Ako se zmrznena ogljenčeva kislina polije z etrom in se ta zmes postavi pod recipient zračne sesalke, kjer eter v stanjšanem zraku hitro izhlapi, pade toplina ostale kisline na 100 stopinj pod ničlo, — in to je največji do zdaj znani umetni mráz.

Ulrih vitez žlahtni Lichtenstein.

Spisal *J. Majciger.*

II.

Drug za zgodovino slovenskega naroda in njegovega jezika imeniten prizor iz potovanja Ulriha viteza žlahtnega Lichtensteina kot kraljica Venera skozi Koroško in Gornje Štajersko je njegov sosret žene Slovenke v sredi Murske doline na Gornjem Štajerskem blizu kraja Kindberga, takrat Kinnenberg imenovanega.

Na Vratih od koroškega vojvode Bernarda in njegovega viteštva dne 1. majnika l. 1227. na preje povedani način pozdravljen, postavil se je na mejdan in se najprej slavno boril s Hermanom Osterviškim (von Osterwitze der schenk Herman) in potem s Kolom Finkensteinskim (von Vinkensteine mín her Kol). O prvem pravi, da je bil vrl junak, polen krepostij in zaradi svoje pobožnosti na široko znan. Na Kolu Finkensteinskem hvali veliko izurjenost v viteškem borjenji.

Bojeval se je tisti dan še z mnogimi drugimi vitezi, vendar pa priznava sam, da bi postala povest predolga, ko bi hotel vse tiste z imenom imenovati, kateri so si tukaj boré se hvalo pri gospeh zaslužili. Osemnajst kopij je tukaj strl in petnajst prstanov (vingerlin) med viteze za njihovo junaštvo razdelil. Takih prstanov je na svojem potovanji mnogo in mnogo razdelil. Prvi si je tak prstan zaslužil Majnhart, pomejni grof goriški. Ta je z mnogimi drugimi vitezi Ulrihu že prišel naproti na Friulsko, kjer si je v laškem mestu Trevisu, hrabro boré se s kraljico Venero, tak prstan zaslužil. Ulrih mu ga je podaril s podukom, naj ga dá gospej, ktera mu je nad vse druge gospe ljuba in draga, da bode tako ona spoznala njegovo ljubezen in stanovitnost, kajti ravno to moč ima prè ta prstan.

Še tisti dan (1. majnika) so se vzdignoli vsi od Vrat proti Beljaku skozi Rožno dolino, katero imenuje „Rastal“. Tja so ga spremljali koroški knez in vsi okoli njega zbrani vitezi, katerih mnoštvo je bilo jako številno. V Beljaku (Villach) je prenočeval in drugi dan (2. majnika) v ženskej obleki prisostvoval lepej svetej maši. Tamkaj mu je tudi poslala neznana gospa suknjo (röckelin), v ktorej je bil še pas, šapelj (tschapel) in zapona, vse dragoceno in krasno („diu driu niht bezzer kunden sîn“).

Ti darovi so došli spremljani od nemškega pisma („ein tiütscher brief auch dâ bê lac“). Zanimivo je, da pesnik besedo „nemški“ poudarja posebej jo omenjajóč; gotovo se nemškega pisma od takratnih koroških viteških gospá ni nadejal. V tem pismu se mu góspa zahvaljuje za čast, ki jo Ulrih góspem skazuje, da ni za malo imel kot moški vzeti ná-se žensko obleko. Naj radovoljno one darove sprejme, prosi darovalka, ki pa hoče vendar nepoznana ostati zavoljo dobrega imena. Končaje mu želi božji blagoslov na vseh njegovih daljnih potih.

Tudi v Beljaku je bila borba med vitezi góspem na čast napravljena. Ulrih je trl kopje s Svikerjem Frauensteinskim („von Vrowenstein her Swikker“) in pa z Rudolfom Rožeškim („er hiez der biderb Rudolf von Ras“). Dvanajst prstanov je tukaj razdelil med hrabre branitelje ženske slave.

Tretji dan potem (3. majnika) odpotoval je od tod tja v Trg („hin ze Veltkirchen zogt ich dô“) in z njim vred neki dvajset vitezov. Ko se je bil tukaj glas o njegovem prihodu raznesel, zbralo se je tam vitezov iz cele dežele, med kterimi navaja imenoma Gotfrida Hafnerburškega („von Havenerbure mîn her Gotfrit“), njegovega brata Arnolda, Kola Trebenskega („dâ kom von Treven mîn her Kol“) in Bernarda in Ulriha in slednjič tudi Zaheja, gospoda Nebogorskega:

„Von Himelberg der muotes rich
her Zachêus was er genant,
von sîm gesange wit erkant.“

Ta Zahej Nebogorski pa ni bil samo tistih dob sloveč pesnik, na ktereга gradu v Himelbergu so se takrat pesniki in vitezi, sploh vse, kar je k višje izobraženim stanovom šteló, mnogobrojno in pogosto zbirali, ampak bil je tudi mož bistrega duha in reznega utipa. Njemu se je zdelo za malo in moške časti nedostojno, da se je Ulrih Lichtensteinski v proslavo góspem v žensko oblekel, in zato se je hotel z njim nekoliko ponorčevati. Vendar pa mu je to ponorčevanje slabo izteklo. Vzel je namreč na se meniško opravo in se v njej Ulrihu v Trgu med drugimi vitezi na mejdan postavil. Ulrih pa mu je boritev na ravnost odrekel, z menihóm prè se nóče viteški meriti.

„Dô ich in sach sus gegen mir kómen,
„der helm mîn wart abe genomen.“

„ich hiez im sagen an der stat,
 „sit er an im het münches wāt
 „und münch auch wold für ritter sîn,
 „so wolde auch dā diu künegin
 „mit im niht ritterscheffe pflegen.“

V meniha spreoblečen moral se je tu Nebogorski odreči boritvi.

Drugo jutro (4. majnika) je Ulrih odpotoval v Šent Vid, kjer se je med drugimi vitezi boril z Reinherom Eichelsperskim (von Eichelspere mîn her Reinher), s Konradom Lebniškim (do bertuont mich der von Lebnoch: her Kuonrât hiez der biderb man), s Kunom Friberskim (her Kuone von Vriber), z Jakobom od Gore (von dem Berge her Jacob), s Konradom Tinjskim (her Kuonrât von Teinâch), z Rûdelinom Nusperskim (von Nuzpere mîn her Rûdelin), z Gundakarjem Frauensteinskim (her Gundacker von Vrowenstein), s Henrikom Grajfenfelskim (her Heinrich von Grifenvels), z Wûlfingom Krnoškim (von Gurnetz der hochgemuot Wûlfine) in s Henrikom Grofensteinskim (von Grâvenstein her Heinrich).

Tu pa se mu je zopet menih nasproti postavil želêc se z njim boriti.

Ves nevoljen ga Ulrih zavrne rekôc, da se z njim ne bode bojeval:

„mîn munt ûz ungemûete sprach:
 dêswâr ich stiche mit iu niht,
 mîn zung von wârheit iu des giht.“

Snel si je čelado in podal se v mesto prenočevat.

Drugo jutro, bilo je 5. majnika, bil je Ulrih pripravljen za na odhod iz Šent Vida; ker je pa bilo toliko vitezov zbranih in hotečih se z Ulrihom boriti, ostal je še nekaj časa in je trl kopje z Osterviškim Artolfom („dô het von Osterwitz sich her Artolf verre für genommen“), s Karlsperškim Vihartom („von Karlespere her Wihart sâ gegen mir komt“), z Engelramom in z Engelbrehtom Strasburškim in slednjič še s Sifridom Saksoncem („dô kom gein mir sâ her Sifrit, der Sahse, so was er genant und ze Kernden wol bekant“).

Zopet se prikaže na borišči Zahej Nebogorski v meniškeji opravi hotêc se meriti z Ulrihom na slavo gospém. Ulrih mu dá po slugi povedati, da se trudi zaman: z vitezom v meniškeji obleki se on ne bode nikdar in nikakor viteški bojeval. Ali Zahej je imel trdo glavo in ta odpoved dasi tudi odločna ni ga nikakor ostrašila. Dejal je svojim spremljevalcem: „Vedno hočem iti za njo, kamor koli naj se obrne, mora se z menoj boriti. Tega mi ne bode nikdo zabranil razvên občna smrt.“

„Der münch uz hôhem muote sprach:
 so var ich ir doch immer nach,
 swelhes ends si hinen vert,
 daz mir mit fuog, daz riemen wert.
 si muoz mit mir tjostireos pflegen:
 des kân ich mich für wâr bewegen:
 daz benimmt mir nimmer nôt,
 ez tuo aleine der gemeine tût.“

Jeli so zdaj drugi vitezi posredovati in Ulriha prositi, naj dovoli v bojevanje, ker je menih vitez poštenega srca in vse časti vreden:

„enruochet wie
er sich gein in gekleidet hât:
sie muot iedoch uf ere stât.“

Na to posredovalno prošnjo je Ulrih pripravljen, da sterc z menihom kopje, dasi mu je tudi iz srca sovraž („ich was im herzenlich gehaz“).

Menih je prav po viteško sukal kopje. Pa Ulrih je bil v tem poslu pravi mojster in sunol je ostudnega mu meniha raz konja, da je brez-zavesten na zemlji obležal sebi v zasmeh, drugim in posebno Ulrihu pa v veselje.

„sîn val mich harte ringe wac,
da muoste der biderbe liden spot,
des valles manic munt lobt got.“

Ulrihovo kopje mu je prodrlo čelado in ga tako telebilo v prah. Drugim vitezom je bilo tukaj razdeljenih štirinajst prstanov.

Še isti dan se vzdigne na pot in pride do Brež, kjer je prenočil. Drugi dan (6. majnika) se je boril s Konradom Nideškim („von Nidekke her Kuonrat“) in ga v desno roko ranil („ich wunte in in sîn zeswen hant“). Dva druga viteza, Oton in Ditrih Buhovska, boréča se z njim, zgrešita ga s kopjem in morata tudi brez bojne cene, brez prstanov oditi.

„das was den biderben beiden zorn,
das si diu vingerlin verlorn.“

Isti dan še s sedmimi drugimi vitezi kopje raztrši in pet prstanov med junake razdelivši odpotuje proti Šajflinku v drago štajersko deželo.

„darnach sach man dan riten mich
gegen Schiufflich sâ zehant
in daz werde Stirelant.“

Tu ga je številno zbrano viteštvo prav sympathično pozdravilo rekóč: „Venera prežlahtna kraljica, Bog vas sprimi in dobro došla v veselje semkaj v to deželo!“

„Venus vil edelin kûnegin,
ir sult got willekomen sîn
ze freuden her in ditze lant!“

V Šajflinku je prenočeval in se drugi dan (7. majnika) z Hsunkom Šajflinskim na kopje bojeval.

Vzdignovši se iz Šajflinka napoti se v Judenburg, kjer se je tam prenočivši dne 8. majnika boril z zbranimi vitezi, med ktere je po dokončanem slavnem boji razdelil šest prstanov. Potem se je vzdignol proti Knüttelfeldu („gegen Knüttelvelde ich fuor ze tal mit vreuden bi der Muor“).

Drugega dne, bilo je 9. majnika, strl je tu gospem na proslavo dvoje kopij in razdelil med viteze dva prstana.

Tisti dan se še napoti proti Ljubnu (Leoben: Liuben) in najde tam dvajset vitezov, ki so ga bili srčno veseli.

Drugo jutro dne 10. majnika svirale so po ljubenskih ulicah piščali in trobente in vitezi so se v praznične obleke in v krasnih oklepih spravljali na borišče. Boril se je med drugimi z Ditmarom Štirskim („mîn her Dietmar von Stîr“) in s Sifridom Torsiulskim („mîn her Sifrit von Torsiul“).

Od Ljubna se je podal tja, kjer silno v Muro dere reka Murica, ktero imenuje jako ribovito:

„von Liuben zagt ich do zetal
hin da diu Murtz hat ir val
in di Muore krefttlich,
das ist ein wazzer vische rich.“

Naprej potujê pride v Kapfenberg, kjer ga je Volkoslav Stubenberški („er hiez von Stubenberg Wûlfing“) prav prijazno sprejel. Dal mu je ponuditi ves svoj imetek v poslužno brez vse odmene, za kar se mu je pa Ulrih dal srčno zahvaliti, ker bi to prè bilo proti njegovim potovalnim načelom.

Boril se je dne 11. majnika z Volkoslavom Stubenberškim in še z mnogimi drugimi vitezi, med ktere je razdelil dvanajst prstanov.

Od tod je jezdil proti Kindbergu (Kinnenbere), kjer je prebival mož bogat vsakojakih krepostij. Bil je to Oton z Buhove po izobraženosti in moštvu daleč znan. Njegov poslanec je Ulrihu miljo daleč naproti prijahal in ga pozdravil rekôc: „Prežlahtna kraljica, Vam kliče „dobro došla“ v tej deželi žena Slovenka“! Ona želi z Vami po šegi viteškeje skusiti se na borišči, če dovolite, da se Vam ta služba stori“:

„sîn bote ein mile gein mir reit,
er sprach: vil edelin kunegin,
iuch heizet willekomen sîn
in ditz lant ein windisch wip. ✓
die wil mit ritterschaft in lip
gein iu versuchen ûf dem plân,
ob ir ez welt für dienst hân.“

Sluga govori na dalje: „Govorim Vam resnico, da v tej dolini ni viteza, ki bi se z Vami boril, in zato je sklenola žena Slovenka na borišči s kopjem Vam nasproti postaviti se. Prav bi bilo, ko bi Vi gospa blagovolili boriti se z njo in po Vašej visokej vrednosti v to dovolili.“

Po jako pikantnem dvogovoru med Ulrihom in med poslancem žene Slovenke, v katerem Ulrihova utipna duhovitost močno iskri, odloči se Ulrih poslednjič vendar v bojevanje, prepričavši se, da je ta žena Slovenka le preoblečen Oton Buhovski. Opravo ove žene Slovenke opisujê pravi: „Dve dolgi kiti ste jej viseli doli celô črez sedlo in na sebi je imela godeže (godehse), kar je obleka slovenskih žen, a vrh tega še tudi šapel (schapel) jako drag in bogat.“

Zbirka slovenskih pregovorov iz leta 1592.

Objavil *P. pl. Radics.*

Na nekaj celó novega hočem prijatelje slovenskega slovstva s tem opozoriti. Podajem jim zbirko slovenskih pregovorov, ki se pa ne nahajajo v nikakem rokopisu, temveč bili so že tiskani.

Niti Šafarik v svojej „Zgodovini jugoslovanskega slovstva“ niti drugi književniki niso vedeli za ta naš slovstveni zaklad, in tudi jaz sem le po naključji pri svojem bibliografskem preiskavanji ná-nj naletel.

Zgodopisec Megiser, ki je spisal o koroškej deželi „*Annales Carinthiae*“, pečal se je, kakor je to med Slovenci sploh znano, tudi s slovenskim jezikom. V svojem štirijezičnem slovníku namreč, ki se imenuje: „*Dictionarium quatuor linguarum: videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae sive Hetruscae*“, oziral se je na slovenski jezikovni zaklad.

Ta učenjak Megiser pa je tudi izdal l. 1592. obširno zbirko pregovorov, in jaz imam éno teh dandanes že jako redkih izdaj od leta 1592. in drugo pomnoženo izdajo ravno iste zbirke od l. 1605. pred seboj.

Ta zbirka ne sodrži samo pregovorov v grškem, latinskem, italijanskem, francóskem, nemškem, potem v hebrejskem, turskem, arabskem, belgijskem in še v drugih tujih jezikih, temveč ta knjiga nam tudi podaje malo izbiro slovenskih (sclavonisch) pregovorov, ki gotovo vso pozornost našega ljudstva in njegovih slovstvenikov zaslužujejo.

V sledečem objavljam v natančnem prepisu éne slovenske pregovore, - ki sem jih našel v obéh izdajah. Prva izdaja te knjige je prišla v Gradei pri Widmanstädter-ji l. 1592., druga pa v Lipskem pri Henning Gross-u l. 1605. na svetlo. Jezikoslovno razkladanje teh pregovorov pa prepuščam domačim jezikoslovcem, izmed katerih mi jih je več trdilo, da so ti pregovori naše domače slovstvo precej obogatili.

Prva izdaja ima sledeči naslov:

Paroemiologiae, Pars prima: qua continentur Sententiae insigniores ex optimis et probatissimis quibusque Graecae et Latinae linguae scriptoribus tam Poetis quam Oratoribus, desumptae et in locos Communes digestae et cum Italarum, Gallorum, Germanorum aliarumque Christianae orbis Nationum Sententiosis Proverbiis collatae Auctore Hieronymo Megisero.

Graecii Stiriae Excudebat Georgius Widmanstadius Cum S. Caes. Maj. Privilegio ad octennium. (1592.)

Ta izdaja je posvečena: Jurju Khišl-u, „*Freiherrn in Kalten-*

brun und Gonobitz⁴, predsedniku kranjskih stanov, ki se je jako za slovensčino zanimal in kakor znano dal tudi sam éno duhovno knjigo v slovenskem jeziku na svetlo.

Naslov druge pomnožene izdaje se glasi:

Paroemiologia Polyglottos hoc est Proverbia et Sententiae complurium linguarum Ex sacris videlicet Hebraeorum fontibus atque ex optimis ac probatissimis quibusque Graecae & Latinae linguae scriptoribus, desumptae et in Locos Communes digestae & cum Italarum, Hispanorum, Gallorum, Germanorum, Belgarum, Sclavonum, Arabum, Turcarum denique aliarumque Nationum sententiosis Proverbiis collatae Auctore Hieronymo Megisero. Lipsiae Sumtibus Henningis Grosii Bibliopolae Lipsiensis. (Anno 1605.)

Ta izdaja je posvečena Kristijanu II., vojvodi saksonskega.

Slovenski pregovori, ki se nahajajo po sto oddelkih raztreseni, glasijo se takó-le:

I. Deus

Je li Bug sa nas gdu more supar nas biti? (Le v izdaji od l. 1605.)

XXXII Similes parentum filii

Hud coza hud cozliza

XLVI. Forma statura vestitus

Zhistu obrazn malo vode tribi (Nam. Zhistu obrazu itd. Ured.)

LII Ira, minae, malum conditum non movendum

Od lahcha metsha tescha rana

LIII Fortitudo et constantia in rebus adversis

Ne zna pas plavati, dokle mu nig puna rith vode

LV. Timiditas: Anxietas

Chi se shuma bogi ne hodi ugermye

Chi od straha umre, sperzi mu zuone (~~Le v izdaji od l. 1605.~~)

LX Senectus sanitas morbus

Zherna bradu strogi

LXVI. Venatoria et de canibus

Chi zapsi leshe rad sbuhami staije

LXIX. Peregrinatio

Zhesa doma nig toga udobi nig

LXX Patria

Vsacha ptiza k' suomo jatn leti (Nam. jatu Ured.)

LXXVII. Servitus, libertas

Kako noga zstrimena, tako sluzba doli

IXXC Pauperes contenti & afflicti. Paupertas virtutem impedit

Vboshtvo mushtvo crati

Chragul na prazhnu ruchu ne sida

XXCII Avarus, Avaritia luerum turpe
Bogli ye dobar glas, nego zlat chlas.

XIIC Gratitude, ingratitude, Exprobratio
Chacho noga z'strimena tacho sluzba doli.

XC. Victus ratio, vinum, ebrietas intemperantia
Grozdova juha pshenitsna muha
chi tega ochusha slatcha unje dusha

Chi je pian toga uslamn

Chi je mertan toga vjamn.

Hrvatsko-slovenska vstaja pod panonskim Ljudevitom.

Spisal dr. Fr. Kos.

Znano je iz zgodovine, da so bile v začetku devetega stoletja vse dežele, po katerih stanujejo danes Slovenci, namreč sedanje Koroško, Štajersko, Kranjsko, Primorsko in zapadno Ogersko pod oblastjo Frankov, katerim je takrat zapovedoval Karol Veliki. Da niso bili Slovenci s tujo vlado popolnoma zadovoljni, ni težko dokazati, kajti izterjevanje desetnin in naseljevanje tujcev v deželi vznemirjalo je čim dalje tem bolj naše pradede. Vendar dokler je živel Karol Veliki, bilo je po slovenskih pokrajinah vse mirno, ker vedelo se je, da bi za njegovega vladanja bil vsak upor brez uspeha. Ko pa je umrl in na njegovo mesto prišel njegov sin Ludovik Pobožni, začeli so podjarmljeni narodi prostejše dihati, in večina Slovanov na južnovzhodnej strani razprostrane frankovske države hotela si je priboriti z mečem v roki svojo nekdanjo svobodo.

V začetku l. 814. nastopil je Ludovik Pobožni vladarstvo in tri leta pozneje razdelil je frankovsko državo med svoje tri sinove. Bavarsko in slovenske dežele dobil je v last njegov enakoimenovani sin s priimkom Nemški.¹

Slovence sta takrat nadzorovala dva kraljeva namestnika in sicer furlanski vojvoda K a d o l a j od l. 799—819., ki je zapovedoval po celem Koroškem, v Istri, Liburniji, Dalmaciji in v pokrajinah med Dravo in Savo, in pa Gerold, ki je imel pod svojo oblastjo med drugimi tudi panonske Slovence med Donavo in Dravo.² Pomniti pa je, da je bila koroška dežela takrat veliko večja, kot danes, ker obsegala ni samo današnjega Koroškega, temveč tudi blizu celo Štajersko, velik del Kranjskega, Pustriško dolino na Tirolskem in še celó majhen kos Spodnje-avstrijskega

¹ Ann. Einhardi, a. 817, Mon. Germ. SS. I.; Ex Adonis chronie., Mon. Germ. SS. II.

² Dümmler, Ueber die südöstl. Marken d. fränk. Reich., Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu. X. Bd., pg. 16.

od Semmeringa pa do Dunajskega Novega mesta; s Panonijo pa je bila zvezana tudi vzhodna stran sedanje štajerske dežele, kakor na pr. Ptuj in njegova okolica.¹

Pod nadzorstvom omenjenih kraljevih namestnikov in njihovih naslednikov vladali so po različnih pokrajinah slovenske zemlje domači knezi in vojvode, kakor Ingo, Vojnomir, Pribislav, Cemikas, Stojmir, Etgar itd. Pod nadzorstvom grofa Kadolaja zapovedoval je v deželi med Dravo in Savo v spodnji Panoniji, tedaj na hrvatskeji zemlji, vojvoda Ljudevit, v Dalmaciji pa Borna.

V crkvenem oziru je Slovence delila od l. 810. naprej reka Drava, ker duhovnije in škofije na južnej strani imenovane reke bile so pod oblastjo oglejskih patrijarhov, slovenske pokrajine na severnej strani pa so bile v crkvenih zadevah odvisne od solnograških nadškofov.² Pastirovali pa je takrat v Solnogradu škof in od l. 798. naprej nadškof Arno (784—821), ki je najprvo sam prehodil slovensko zemljo, potem pa posvetil Teodorika za podškofa in ga poslal med slovensko ljudstvo.³

Kakor nam pripovedujejo zgodovinski viri, prišli so že l. 815. slovanski poslanci h kralju Ludoviku v Paderborn na Westfalsko.⁴ Tri leta pozneje poslal je hrvatski vojvoda Ljudevit svoje poslance h kralju v Heristall in se pritožil zoper grofa Kadolaja in njegovo strogo in nečloveško postopanje. Tjakaj so prišli takrat tudi poslanci hrvatskega vojvode Borne, ki je zapovedoval Timočanom in Guduskanom, slovanskim prebivalcem v Dalmaciji.⁵

Prej ko ne hrepenel je vojvoda Ljudevit po večji samostojnosti in prostosti, hotel se je iznebiti sitnega nadzorovanja frankovskih predstojnikov in iskal pripravnega uzroka, da bi se vzdignol proti kralju in njegovemu namestniku. Kakor se kaže, ni hotel kralj Ljudevitovih poslancev uslišati, kajti že prihodnje leto (819) je ta s Franki vojsko začel. Nato je frankovski kralj z Laškega skozi slovenske dežele poslal zoper upornike celo vojsko, ki pa ni nič opravila in se morala vrniti, ne da bi bila svoj namen dosegla. Poveljnik frankovske vojske, grof Kadolaj, pa je dobil mrzlico in je precej tisto leto umrl. Na njegovo mesto prišel je Balderik in postal kraljev namestnik v Gorotanu in v deželah na južnej strani reke Drave.⁶

Po srečno dokončanem boji poslal je Ljudevit poslance h kralju in

¹ Felicetti, *Steiermark im Zeitraume v. 8. bis 12. Jahrh.*, Beiträge zur Kunde steierm. Gesch. 1872, IX. Jahrg.

² Muchar, *Gesch. d. Steierm.* IV, p. 209.

³ *Conversio Bag. et Carant.*, Mon. Germ. SS. XI, p. 10.

⁴ Ann. Einh. a. 815, l. c.; Vita Ludov. imp. c. 25, Mon. Germ. SS. II.

⁵ Ann. Einh. a. 818; Vita Ludov. imp. c. 31.

⁶ Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32.

mu stavil celó pogoje, pod kterimi bi bil pripravljen mir storiti; a kralj Ludovik ni hotel željam hrvatskega vojvode ustreči, temveč je poslal k njemu svoje ljudi ter zahteval od njega nasprotnih pogojev. Razume se, da niso bili Ljudevitu kraljevi ukazi povšeči, in zato je sklenol boj nadaljevati. Da bi se pa z večjim uspehom vojskoval, pregovoril je sorodne Timočane in Guduskane, da so se mu pridružili. Ti so bili preje v zvezi z Bolgari, potem pa so se podali pod varstvo frankovskega kralja in postali ob enem podložniki vojvode Borne, sedaj pa jih je dobil Ljudevit na svojo stran.¹ Pa tudi kranjski Slovenci ob Savi in del koroških Slovencev zvezali so se z Ljudevitom in se nekoliko časa skupno proti Frankom z njim bojevali.²

Ko je Ljudevit na ta način pomnožil število svojih vojakov, udaril jo je na Koroško, a Balderik ga je napadel pri Dravi in vrgel nazaj. Kmalu potem je Ljudevita s svojimi mnogobrojnimi četami ob Kolpi prijel dalmatinski vojvoda Borna, ki je zvesto stal na strani frankovskega kralja; a tudi tam je bil Ljudevit nesrečen, kajti Guduskani so ga zapustili sredi boja in šli domú. Ljudevit je bil tedaj v teku enega leta že v drugo potolčen in le s pomočjo svojih zvestih vojakov je mogel ubežati. V tej bitvi je končal svoje življenje Ljudevitov tast Dragomisel, ki se je bil združil z Borno, ko je videl, da zapuščajo Guduskani njegovega zeta. Ko so pa prišli Guduskani domú, spravil jih je Borna zopet pod svojo oblast.

Meseca decembra l. 819. mahnol je Ljudevit z močno vojsko v Dalmacijo, da bi se maščeval nad Borno. Pustošil in plenil je cvetočo deželo na dolgo in široko, Borna pa, ki ni bil dovolj močen, da bi se mu bil nasproti postavil, umaknol se je v svoje utrjene gradove in ga od tam neprestano nadlegoval s svojimi vojaki, napadal ga kmalu po noči, kmalu po dnevu, zdaj od spredaj, zdaj zopet od zadej. Na zadnje pa je Ljudevita primoral, da se je izgubivši nad 3000 mož in 300 konj vrnil v svojo deželo; Borna pa je poslal h kralju poslanca in mu vse naznanil, kar se je bilo zgodilo.³

V začetku leta 820. meseca januarja imel je kralj Ludovik v Aachenu zborovanje, kjer se je s svojimi velikaši posvetoval, kako bi se naj kaznoval uporni Ljudevit. Sklenolo se je, poslati na enkrat tri armade

¹ Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32; Ann. st. Emmerammi Ratisp. maj., a. 819, Mon. Germ. SS. I.

² Ann. Einh. a. 820: Carniolenses qui circa Savum fluvium habitant et Foroiulionsibus paene contigui sunt, idem et pars Carantanorum, quae ad Liudewiti partes a nobis defecerat, — Tú imamo star dokaz o uzajemnosti med Slovenci in Hrvati.

³ Ann. Einh. a. 819; Vita Ludov. imp. c. 32.

od treh različnih strani v njegovo deželo in ga na ta način ukrotiti. Tudi Borna je poslal sprva v Aachen svoje poslanece, potem pa sam prišel in svetoval kralju, kaj bi se naj storilo, da bi se Ljudevit premagal.

Hitro ko je zima minola in prišla pomlad, stopale so že tri armade v deželo Ljudevitovo in sicer prva z Laškega proti vzhodu čez Kranjsko, druga od severozapada skozi Koroško, tretja pa skozi Bavarsko in Panonijo, da bi prišla Ljudevitovo vojsko na severnej strani. V teh trumah služili so večjidel Sasi, vzhodni Franki, Švabi, Bavarci in Lahi. Prva armada se je pomikala le počasi naprej, ker v hribovitih krajih kranjske dežele dajali so jej sovražniki dovolj opraviti; tudi tretja je mnogo časa potrebovala, predno je prišla do meje Ljudevitove dežele, kajti pot, katero si je izvolila, bila je dolga in prehod čez Dravo težaven. Hitreje je prišla do svojega cilja druga armada, ki se je napotila skozi Koroško. Sicer so se jej postavili sovražniki med potem trikrat v bran, pa vsakikrat so se morali zopet umakniti. Ko so prišle vse tri armade na hrvatsko zemljo, šel je Ljudevit s svojimi ljudmi v visok utrjen grad, frankovski vojaki pa so se vlili po deželi, morili ljudi, požigali poslopja in pustošili rodovitna polja. Ko so se s plenom obloženi vračali skozi Kranjsko in Koroško, morali so tam stanujoči Slovenci odreči se zvezi z Ljudevitom in podvreči se kraljevemu namestniku Balderiku. Čete frankovskega kralja so izgubile to leto v boji z Ljudevitom le malo mož, samo oni del vojske, ki je hojeval skozi Bavarsko in močvirnato Panonijo, bil je nesrečnejši zaradi bolezni, ki je pobrala lepo število vojakov.¹

Pustošenje in požiganje frankovskih trum po deželi med Dravo in Savo pa še ni vojske z Ljudevitom končalo. Zato se je meseca februarja l. 821. v Aachenu, kamor je bil kralj zborovanje sklical, zopet sklenolo, da se postavijo na noge tri armade in pošljejo v nezveste pokrajine, kar se je tudi zgodilo. Tem četam je zapovedovalo več grofov, s kterimi je kralj osebno po velikonočnem prazniku govoril in jih potem poslal na bojišče. Meseca oktobra so se zopet vrnoli in kralju naznanili, da so pustošili deželo na dolgo in široko, a z Ljudevitom, ki se je s svojo vojsko umaknol v utrjena mesta, pa se niso bojevali in ga tedaj tudi ne premagali.

V tem letu je umrl Borna, vojvoda dalmatinski in liburniški. Sledil mu je po želji ljudstva in dovoljenji frankovskega kralja njegov nečak Ladislav.²

¹ Ann. Einh. a. 820; Vita Ludov. imp. c. 33; Ann. st. Emmerammi Ratisp. maj. a. 820.

² Ann. Einh. a. 821: Interea Borna, dux Dalmatiae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus, successor ei constitutus est. Vita Ludov. imp. c. 34.

Pa ne samo Slovenci na Kranjskem in južnem Koroškem so stali nekaj časa na strani hrvatskega vojvode, temveč tudi gradenski patrijarh Fortunat, ki je Ljudevita spodbujal, naj bi ne odjenjal in se še dalje s kraljem vojskoval. Poslal mu je tudi zidarjev in drugih rokodelcev, ki bi naj pomagali Ljudevitu trdnjave zidati. Zaradi tega je patrijarha tožil pri kralji njegov duhovnik Tiberij. Kralj ga je nato k sebi pozval, da bi se opravičil. Fortunat pa nič dobrega pri kralji ne pričakuje, zapustil je rajši Grad, šel najprej v Istro in porabil potem prvo priložnost, da se je napotil v Zader na Dalmatinsko. To in več drugih primorskih mest bila so takrat v rokah grških cesarjev, ki so vladali v Carigradu. Fortunat prišedši v Zader gre precej k cesarjevemu namestniku Ivanu, naznani mu uzrok svojega bega in se podá potem po morji v Carigrad.¹

Tudi v naslednjem letu (822) so poslali Franki z Laškega čez Slovensko na hrvatsko zemljo vojsko, da bi končala večletni boj. Ljudevit je takrat zapustil svoje glavno mesto Sisek in šel k dalmatinskim Srbom. Tam je zvijsčno umoril nekega srbskega vojvodo in se polastil njegove pokrajine, v frankovski tabor pa je poslal svoje poslane z zagotovilom, da hoče sam h kralju iti in se pomiriti z njim.² Vendar te obljube ni mogel izpolniti, ker ga je kmalu potem umoril ujec vojvode Borne, Ljudemisel, h kateremu se je bil podal zavetja iskat. V novembru l. 823. zvedel je kralj Ludovik to zá-nj jako važno novico.³

Frankovski kralj se je lahko čutil srečnega, ko je bil na enkrat rešen svojega najnevarnejšega nasprotnika. Brez dvoma Ljudevit ni bil navaden vstajnik, ki prime za meč zaradi kakih samopašnih namenov ali pa iz nagnenja do bojev, temveč njega so vodile pri njegovem početju prej ko ne višje ideje, za ktere se je navduševalo vse njegovo ljudstvo. Lahko rečemo, da je stal ves narod kot en mož na strani Ljudevitovej, ker le takó si lahko razlagamo, zakaj niso frankovske vojske pri vsem trudu nikdar mogle popolnoma podvreči si njegove dežele in vračaje se morale si reči, da niso drugega učinile, kot opustošile nekoliko zemlje, pomorile lepo število nedolžnih ljudij in nabrale nekaj plena. Po smrti Ljudevitovej ni bilo Frankom težavno podvreči si vstajnike, ker so bili brez vodje in nemara še celó med seboj nesložni.

Tudi gradenski patrijarh Fortunat, pospešitelj vstaje, želel si je po smrti Ljudevitovej pri kralji zopet milosti pridobiti. Prišel je proti koncu

¹ Ann. Einh. a. 821.

² Ann. Einh. a. 822; Vita Ludov. imp. c. 35.

³ Ann. Einh. a. 823; Vita Ludov. imp. c. 36. Najbrže je bil Ljudevit umorjen l. 823., ne pa 822., ker je kralj Ludovik še le v novembru l. 823. dobil poročilo o njegovej smrti.

l. 824. s poslanci grškega cesarja iz Carigrada h kralju v Rouen na severnem Francoskem. Ludovik ga je popraševal po vzroku njegovega bega in ga poslal potem k papežu v Rim, da se tam opraviči.¹

Zgodovinske črtice

o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje Davorin Trstenjak.

XXII.

„Her de Graetze et filius suus Hort“ 1215.

Od leta 1201. do 1256. je koroško vojvodstvo in tudi slovenjegraško okrožje bilo pod vlado vojvode Bernharda, oglejske crkev pa je vladal do leta 1218. patrijarh Wolfker.

Oba vladarja sta bila jako odlična in imenitna moža, oba iskrena prijatelja cesarja Friderika II. Wolfker je bil slaven učenjak, pesnik, zdravnik, pogumen vitez in previden državnik. V Slovenjem Gradcu ga najdemo leta 1205. Wolfker je bil privrženik kralja Filipa; zaradi tega ga je papežev legat l. 1201. izobčil.* Wolfker je poslal v Rim protest, v katerem je izjavil, da se nima crkev vrivati v neekrvne zadeve. Ta protest je podpisalo več nemških škofov in izročil ga je v Rimu saleburški višji škof.

Dasiravno ni papež Innocent III. odobral prenaglosti legatove, vendar je Wolfker mislil, da je odstranjen in izločen od duhovništva. On se torej poda v svoj grad Leoprechting pri Passavi, kjer je v 65. letu svojega življenja spisal pesen o čednosti. Takrat še Wolfker ni bil patrijarh, ker je to visoko dostojanstvo še le leta 1204. prejel.

Preje je bil samo častni kanonik oglejskega kapitela, kateri ga je v mladoletji 1204. l. s priglašenjem parlamenta za patrijarha izvolil. Volitev je papež potrdil, ker je mislil, da bode tako na pošten način Ghibellinec Wolfker odstranjen iz nemškega bojišča.

Leta 1205. je višji škof kolinski kralja Filipa kronal; papež Innocent ga je zaradi tega kaznil z odstavljenjem, a ob enem je prosil patrijarha Wolfkera, naj se h kralju Filipu, svojemu nekdanjemu učencu, poda in kralja prigovarja, naj tudi on ne pripoznava več škofa kolinskega za pravega vladarja kolinske crkve.

Papeževo pismo je došlo patrijarhu leta 1205. na kanonične visitaciji

¹ Ann. Einh. a. 824.

* Takrat je bil Wolfker oglejski kanonik in grof v Trevisu.

v Slovenjem Gradci; tukaj je v farovži podpisal pismo, v katerem postavi prošta Konrada za predstojnika cerkve jurklosterske (glej Orožen: Das Decanat Tüffer, str. 277). Patrijarh se takoj iz Slovenj-gradca poda h kralju Filipu in doseže vse, kar je papež želel.

Kakor je bil patrijarh Wolfker na dvoru cesarskem priljubljen mož, tako tudi vojvoda Bernhard, in pod njim se je koroško vojvodstvo najlepše razcveto. Snubil je za roko boheemske princesinje Jutte, hčere kralja Ottokara I.; kot zmagalec na tourniru smel jej je prstan s prsta potegnoti. On je bil tudi gospodar črez Kranjsko in nosil naslov: „Dominus Carniolae“.

Kot zvest privrženec Hohenstaufen Frideriku je frisinske fevde zopet cerkvi povrnil,* in v „Codex. frisig.“ je zapisana ta listina, v kateri prenese vojvoda Bernhard na frisinsko škofijo trideset kmetij za povračilo škode, katero je utegnil kot advocatus ecclesiae cerkvi storiti.

Pismo je narejeno leta 1215. (glej Zahn, Codex fris. I, 126. Nr. 127), in med pričami sta tudi podpisana: „Herde Graetze et filius suus Hort“.

Dimitz in Zahn mislita, da je ta „Herde Graetze“ bil kranjski plemič, a meni niso znani kranjski plemiči „de Graetze“ za one dobe, kajti „die Herren von Graetz, Domini de Graetz“, ki so stanovali v Gradci kraj Mure, bili so se še le leta 1237. na Kranjskem naselili, kamor jih je bil zaradi nepokorščine avstrijansko-štajerski vojvoda Friderik II. siloma premestil (glej v. Winklern, Chronolog. Gesch. von Steier. str. 56), in so po istem Winklern-u leta 1540. izumrli.

V spremstvu vojvode Bernharda so se nahajali plemiči s Kranjskega in Koroškega, pod Koroško pa je tudi spadalo takrat slovenje-graško okrožje. Med kranjskimi plemiči se imenujejo: Engelbertus de Vrsperg (Auersberg), Gerloch de Steine (Kamnik), Magens de Mengospurch (Mannsburg): zadnja dva takrat vasalla Henrika IV., markgrofa isterskega iz slavne plemenite rodbine Andechsčanov; dalje Otto de Purgstallo* (poznejši Purgstalli); kranjski

* Notum sit omnibus Christi fidelibus, qualiter Bernhardus dux Carinthiae contulit ecclesiae frisingensi de patrimonio suo XXX mansos, quorum siti sunt in Tumilendorf (kje je ta vas?) duodecim, in Haulach (menda Hotavlje pri Kranji?) decem, in Arch octo. — Dominus etiam Dux facta tali traditione eodem mansus ab eodem Ottone episcopo statim in fevdo recepit tali interposito pacto, quod haeredes ipsius ducis, sive sunt filii sive filiae, sibi in hoc iure haereditario succedant.

** Sicer pa so žlahtniki Purgstallski tudi imeli posestva na Koroškem, Tirolskem in Štajerskem, in ne samo na Kranjskem. Genealogi trdijo, da so iz Bosne prišli na Avstrijansko. Christof von Purgstall si je vzel Anno de Graetz (Gradec na Dolenjskem) za ženo, in z njo podedoval grad in grb Gradčanov, ker je Joseph von Graetz umrl brez moških dedičev. Kranjski Gradčani so imeli v svojem grbu rudečega bika z zlato rinko, kar pričuje, da niso bili sorodniki slovenje-graških gospodov, kojih prestari grb je siva volčja glava.

plemič je brez dvombe tudi bil Gerloch de Hertenberch, katerega nahajamo ob istem času kot pričo zraven Gerlocha de Steine v listini margrofa isterskega Henrika IV. v vitrinjskeji kopialnej knjigi (2, Nr. 478).

Med plemiči, ki so v današnji Koroški stanovali, imenujejo se: Ch. de Carlperch, ki je bil posestnik tako imenovanega: „Riesenthurm-a“ v šentvidskeji okolici, Pilgreim de Malentin, vasall grofa Malentina v Maltathalu na Koroškem, in Otto Viroge. Ti plemiči so bili ministeriali krških škofov, takisto priča Wolrich de Paris (glej Weiss, Kaernth. Adel, s. v.).

Ker nahajamo v spremstvu Bernhardovem tudi koroške plemiče, ki so bili vasalli višjih dynastov in crkvenih knezov, ni tudi ne mogoče, da sta na dvoru vojvode Bernharda živela ali bila v spremstvo povabljeni: „Her de Graetze et filius suus Hort“. Her je menda okrajšano za imena: Hermann, Herbert ali Herbrant.

V omenjeneji listini je tudi še drugo okrajšano ime: „Her, pincerna ducis“. Okrajšano ime Hort zna stati za Hortolph, kajti predudarek goltnika *h* nahajamo v pisnih pogostoma pri imenih, ktera se samoglasnikom začenjajo, tako: Hortenburch, Hophenbach, za Ortenburg, Offenbach, in ime Ortholf se najde tudi v listinah večkrat v obliki: Hortolf.

„De familia episcopi frisingensis“ so podpisani med drugimi pričami, ktere so bile iz Bavarskega frisinskega škofa Ottona v njegovo mesto Loko spremili, kranjski plemiči, ob enem škofovi vasalli: Gerwais de Lonkk (Lonka, Loka), Wergant de Vletnich, Rapoto de Vlednich (Smlednik), H. de Nakel (Naklo). Nahaja se tudi kot priča kranjski Jannes; dalje nekov Gerloch fil. Her. et Linhart Rabel filius Gozwini. Trdi Bavarci so plemiči: Wernhart Eberhart de Niuberting, Wernhardus de Chûmstorf, Ch. de Hackelshusen in Gebhart de Maentzing.*

Drobnosti.

† **Matej Tonejec-Samostal.** Dne 15. majnika t. l. pokosila je nam Slovincem ljuta smrt pridnega pisatelja Tonejca-Samostala v 36. letu njegove starosti. Rodil se je l. 1846. v gornjih Gorijah blizu blejskega jezera na Gorenjskem. Njegovi stariši so priprosti kmetovalci, a Zidankova hiša je poštena in spoštovana hiša. Ker je imel Matej dobro glavo, dali so ga v šolo v Beljak, kjer je tedajšnjo glavno šolo z dobrim uspehom dovršil. Potem je prišel na gimnasijo v Kranj, nato v Ljubljano, kjer je l. 1869. zrelni izpit z odlikovanjem napravil. Po dokončaneji gymn. se je podal v

* Menda je ta „Gebhart de Maentzing“ praded današnje gorenjske rodbine Mencingerjev, izmed ktere je eden vrl slovenski pisatelj.

Prago, kjer je kot prostovoljni enoletnik pri vojakih služil in ob enem tudi vseučilišče obiskaval, in sicer si je izvolil filologične predmete. Ker ga pa starši niso mogli podpirati, da bi studije nadaljeval, šel je v semenišče v Ljubljano. Pa že prvo leto je moral o božici l. 1870. izstopiti, kajti ni mu bilo dovoljeno dalje v semenišči ostati, ker je bil vojak. Zdaj je šel domú na Gorenjsko, a z doma ga zvabi v Celovec na pripravnico neki njegovih součencev, ki je bil sam pripravnik za ljudske šole postal. Ker je Matej vedno željo gojil, da bi enkrat deloval za izobraženje ljudstva, ne premišlja veliko ter se napoti takoj meseca januarja l. 1871. v Celovec, kjer ga je neki daljni sorodnik kolikor je bilo mogoče podpiral. V Celovec so ga takoj v drugi razred učiteljske pripravnice sprejeli, in ko je pripravnico dovršil, napravil je takoj izpit za mestjanske šole s posebno dobrim uspehom. Ko je še zadnje leto pripravniške šole obiskaval, bil je drugega polletja l. 1872. izvanreden suplent na celovški višji realki, in ko se je v Celovci mestjanska šola odprla, postal je l. oktob. l. 1872. učitelj na njej, in kot tak je še napravil izpit iz kemije in slovenščine za mestj. šole. On je bil prvi, ki je delal izpit iz slovenščine na celovški pripravnici. Okoliščine na tej šoli in pa želja, da bi svoje v Pragi začete studije na universi nadaljeval, pouzročile so, da je za službo na dunajski mestjanski šoli v „Leopoldstadt“-u prosil, ktero je tudi l. 1876. dobil. Zraven te službe je pa tudi še na pripravnici pri sv. Uršuli kot profesor deloval.

Na Dunaji je nadaljeval vseučiliščne studije, a poprijel se je naravoslovja, namerjavajoč napraviti skušnjo iz naravoslovja za višje gimnazije.

Ljubezen do naravoslovja pa mu je ucepil v Celovci pisatelj teh vrstic. Ko je Tonejec v Celovci bival, občevala sva mnogo in delala na znanstvenem polji. Pri priložnosti ko sva se po prelepej celovški okolici sprehajala, napeljeval sem ga, kako se rastline in kebre znanstveno določujejo. V kratkem času si je marljivi Tonejec lep herbarij nabral, ki je mnogo redkih, vzlasti pa planinskih cvetlic sodržaval. —

Marljivemu Mateju ni bilo dosti, da je dolžnosti v šoli zvesto izpolnjeval, universe obiskaval, ampak napravil je v tem času tudi izpit iz stenografije in skušnjo za rezervnega častnika. Tudi izpit za gimnazijo je skoro cel lansko leto dovršil, le ustmeni izpit iz naravoslovja samega še je imel napraviti, in tega je hotel zdaj na konci šolskega leta dovršiti. Še pretečeno zimo mi je bil pisal, da misli po dokončanem izpitu za gymn. še doktorat delati, a vse to mu je zabranila prenegla smrt. —

Razvén svoje službe in raznih studij pa je ranjki tudi vztrajno in pridno deloval na slovstvenem polji. L. 1874. je začela celovška kmetijska družba „Kmetijske liste“ po dvakrat na mesec izdajati. Temu listu je bil prav za prav Tonejec urednik, in ker ga ni z dopisi razvén mene skoro nikdo podpiral, bilo je to delo trudapolno. A ranjki se je tega posla z ljubeznijo poprijel, ker je srčno željo gojil slovenskemu prostemu ljudstvu hasniti. Le škoda je, da je opustila kmetijska družba ta list že v tretjem letu izdajati. Mnogo leposlovnih spisov pa je ranjki obelodanil preje v „Zvonu“, zdaj v „Kresu“, a tudi v bukvah, ki jih je družba sv. Mohorja izdala, nahajajo se njegovi spisi. Nekaj spisov pa se še hrani v rokopisu in ti pridejo v tem listu na svetlo. Iz Tonejčevih spisov nam veje pravi narodni duh, in njegov jezik je celó domač in lahko razumljiv, zatore se čutimo v sredini domačih Gorenjcev, ako njegove spise prebiramo. Tonejec je v svojih spisih navlašč različne stvari in okolnosti natančno opisaval, kajti on je hotel, kakor mi sam piše, predočiti domače običaje, šege, navade, nošo, delo in več rečij, ki so dostikrat samo lokalne, a iz teh bi se naj spoznavalo naše krepko, nepokvarjeno ljudstvo. Zadnji čas ga je napotilo uredništvo „Kresovo“, da je začel spisovati naravoslovne stvari. Prvi takov spis je: „Nekoliko o strupenih kačah“. Dalje je hotel pisati o spalcih, in nekaj kratkega je spisal letos tudi za Moh. družbo. —

Za svoj rojstni kraj je bil ranjki vedno skrben. Napravil je majhno bukvarnico

za kmete. Dal je svojo sestro v šolo in sicer v Celovec in v Idrijo, da se je zobce ali spice „kljepljati“ naučila, in da je potem v Gorijah za to delo odprla šolo, ktero je tudi vlada podpirala. Trdil se je dalje, da bi se posojilnica za kmete v domačem kraju napravila. — Matej je bil lepe postave, uljudnega, mirnega in ponižnega obnašanja. S komur se je pobratil, bil mu je vedno zvest prijatelj. Podpiral je rad svoje stariše, brate in sestre, pa tudi svoje prijatelje. To kaže učitelstvo mestjanske šole na Dunaji, ki v „parte“ objavlja: „Ločil se je kot neutrudljiv, obče spoštovan učitelj, ljubeznjiv kolega in blag značaj.“ Celo letošnjo zimo je bolehal, pa vendar vedno duševno delal; o velikej noči pa so ga jele moči zapuščati. Ves bolan se vrne z Dunaja domú, kjer je nekaj dni po svojem prihodu 15. maja l. 1882. o pol dveh popoldne mirno v Gospodu zaspal, torej:

„Ena se tebi je želja spolnila:
V zemlji domači da truplo leži.“

Prof. T. Schrey.

† **Dr. Alojzij Šembera**, professor českega jezika in slovesnosti na dunajskem vseučilišču in urednik českega državnega zakonika, znan pisatelj in učenjak česki, umrl je dne 23. marca t. l. v 76. letu svoje starosti. Ranjki je učenemu svetu posebno znan po delih kakor „Základové dialektologie československé“ (1864), „Západní Slované v pravěku“ (1868), „Dějiny řeči a literatury československé“ (3. izd. 1869) in še po drugih manjših in večjih sestavkih in razpravah. V zadnjem času je začel pobijati pristnost kraljedvorskega rokopisa ter dal na svetlo spis: „Kdo sepsal Kraljedvorský rukopis roku 1817?“, a njegovi razlogi so se hitro ovrgli, o čemer se naj primerja pravična ocena omenjene knjige po prof. dr. G. Kreku v „Kresa“ I. letniku str. 361 sl.

Poezije. Založil S. Gregorčič. I. V Ljubljani. Založil Ig. Gruntar; tiskala Klein in Kovač. 1882. — To je naslov prvemu zvezku pesnij, ktere je zložil pod X. in drugimi imeni znani naš pesnik S. Gregorčič. Knjiga jako lično tiskana obsega v malej osmerki 160 strani in se dobiva pri g. založniku v Logateci (Loitsch) za 1 gld. O vrednosti v prvem tem zvezku izdanih pesnij spregovorimo prihodnjič obširnejše, a priporočamo jih gorko slovenskemu občinstvu, naj jih pridno prebira.

Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski. Spomin stoletnice njegovega rojstva 1882. Spisal Ivan Lavrenčič. (Ponatis iz „Novic.“) Dohodek namenjen za spomenik dr. Jan. Bleiweis-a Trsteniškega in za „Narodni dom“. V Ljubljani, 1882. Tiskali Blaznikovi nasledniki. Založil pisatelj. Str. 58. 8°. Veljá 45 nov. — Ta jako lična in dobro pisana knjižica nam podaja korenit životopis ljublj. knezoškofa A. A. Wolfa, znanega podpornika slov. slovstva, in kratko zgodovino slovenskega po njem imenovanega slovarja, zato je vsem gorko priporočamo.

Ljudski Glas. Pod tem naslovom je začel dne 1. majnika v Ljubljani izhajati nov političen list. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik mu je Filip Haderlap. List izhaja vsakega 1. in 16. dne v meseci in veljá do konca dec. 2 gld., za 4 mesece 1 gold. Tiskata za Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Bilder aus dem serbischen Volks- und Familienleben. Von Franz Scherer. Neusatz. Verlagsbuchhandlung von Luka Jocić & Comp. 1882. Str. 220. Veljá 1'20 gld. — Ta lična knjižica nam riše nepristranski v nemškem jeziku življenje, glavne običaje in šege srbskega naroda, in mi jo kot objektivno in istinito knjigo vsem prijateljem naših srbskih bratov priporočamo. —

S.

Zvezda. Illustrovannaja časopis. Tega maloruskega časopisa izšla je prva številka meseca aprila v Londonu. Ureduje in izdaje ga Grigorij Kupčanko. Vsak mesec izide ena številka; letna cena mu je 6 gold. Naročnik, ki je plačal celoletno naročnino, dobi koncem leta krasno sliko v dar. List se le bavi s krasno literaturo. Prva številka obsega: Perednee slovo. — Evrejski Rafael; povjest Sacher-Masocha. —

V oknje; povjest Enrika Kastelnuova. — Na ščo menje čorni brovi; duma Tarasa Ševščenka. (z ilustr.) — Son na zvonnicje; rožkaz. — Ruski general M. D. Skobelev. (z ilustr.) — Narodnosti Avstro-Vengriji. (z ilustr.) — Telefon. (z ilustr.) — Dalmacija, Gercegovina i Bosnija. (z ilustr.) — Električeskaja željeznaja doroga. (z ilustr.) — Praktični porady. — Vajačina. — Zagadki. — Malenkaja počta. — Jumorističeskij listok. (z ilustr.) — Administracija in redakcija lista je v Londonu, 12, Tabernacle Square, E. C. —

Al. H.

Kolomonov žegen. — Zadnji stavek mojega spisa: „Praznoverske bajke in šege med štajerskimi Slovenci“ v V. snopiči „Kresa“ 1882, str. 272. je pokvarjen. Tukaj nekaj pojasnila! Pravi naslov tam imenovanega „Kolomonovega žegna“ je: „Duhovna bramba“, v katiri zna človek vsako vuro si enega posebniga Patrona izvoliti. Na sledečji strani je brati: „Cum lic. Ord. lens. Trev. ibidem An. 1647 impressum. Natisnjeno v Mainci.“ — Ta knjiga je podobna „Colemone-Shegnu“, omenjenemu v „Šafarik's Gesch. d. südslaw. Liter.“ str. 144, in drugej, koje omenja na str. 132. Podaril mi je „Duhovno brambo“, pisano z bohorideco v panonskem narečju č. g. M. Lendovšek. Laže pa knjiga na debelo in lažij svojih tudi nič kaj ne prikriva. Na čelu knjige je povedano, da je bila tiskana l. 1647. Na str. 23. pa berem „Ex libello Gallico intitulo: Revel. S. Brigittae: impresso et approb. Parisiis 1671: Isto tako se nahaja na 27. str. letnica 1672, na 46. pa 1674. Ta knjiga torej na gori zabeležene praznoverske bajke in šege nikakor ni uplivala.

Dr. Jož. Pajek.

Sv. maša v slovanskem jeziku. V „Ljublj. Zvonu“ 1882, str. 161. piše g. Simon Rutar: „Gotovo je le toliko, da se je tudi med Slovenci po nekaterih krajih v slovanskem jeziku sv. maša brala (in to še do XV. stoletja).“ V Orožnovoj knjigi: „Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Theil“ pa berem na str. 462. sledeče: „Slivar Matjaž, vikar (v Grižah pri Žalcu) od leta 1580. do svoje smrti na božično biljo 1631. Po nadzorovanjskih beležkah od leta 1631. je bil Slivar iz tržaške vladikovine, in so mu svedoče o sprejetih sv. redih zgorele. Kakor se razvidi iz nadzorovanjskih beležk od leta 1597. služil je sv. mašo dostikrat ali večidel (ut plurimum) glagolski.“ To poročilo, zajeto iz listin gornjegraških, je tem bolj zanimivo, ker je ravno takrat slavni Tomaž Kren bil vladika ljubljanski (1598—1630); Griže pa so spadale pod ljubljanskega vladiko, ki je bil za to župnijo tudi „Lebens Vogtherr und Confirmator“. Kakor je razvidno iz imenovanega spisa Orožnovoga str. 455. in sledeče, bil je Kren Slivarju jako naklonjen in se je krepko potezal za vikarja svojega od leta 1612. do leta 1620., ko je ta branil pravice svoje podružnice Sv. Križa proti nasilstvu grajščine Prumberg.

Dr. Jož. Pajek.

Marko Hanžič, kje je rojen? G. Sim. Rutar piše v „Lj. Zvonu“ 1882, str. 119. „Tu sem spada v prvi vrsti učeni zgodovinar jezuit Marko Hanžič (Hansiz, roj. 1683 v Žrnovnici, škocijanske fare v Junski dolini), ki je vsemu učenemu svetu poznan kot spisatelj „Germaniae sacrae“ in še mnogo drugih zgodovinskih sestavkov (prim.: Drobntinice za l. 1853, str. 133—139).“ Dr. Richard Peinlich pa poroča v svojem spisu „Geschichte des Grazer Gymnasiums“ str. 66. o njem: „Hansiz Markus, doktor modroslovja, rojen v Velikoveci na Koroškem leta 1683.; umrl 1766 (na Dunaji. Pisat.) professor modroslovja; pribeil je 29 slovestvenih proizvodov; med temi sta bila dva v Gradei natisnena.“ Kako bi se dalo oboje zravntati? Ali je pripadal Šent Kocijan takrat k župniji: Velikovec?

Dr. Jož. Pajek.

Popravek: Str. 286 v 1. redku od zgorej beri: patrijarh nam. patrijarhi; v 6. frater nam. filius; v 7. brata nam. očeta.